

2 0 0 7

Randi Saur

Vold i nære relasjoner. Forslag til felles opplæringstiltak
for ansatte i relevante hjelpetjenester

Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress a/s

www.nkvts.no

Notat nr. 3/2007

Forslag til felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester

Randi Saur

Notat nr. 3/2007

www.nkvts.no

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) er et selskap under Unirand AS som er heleid av Universitetet i Oslo. NKVTS består av tidligere Psykososialt senter for fl yktninger, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn og deler av Kontoret for katastrofepsykiatri.

Formålet med senteret er:

Å utvikle, vedlikeholde og spre kunnskap og kompetanse som kan bidra til:

- å redusere helsemessig og sosiale konsekvenser av vold og traumatisk stress
- å forebygge vold og traumatisk stress

Senterets oppaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning.

Bak opprettelsen av senteret står:

Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Omslag: KOBOLT

Produsert i samarbeid med Unipub AS

ISBN 978-82-8122-013-3

ISSN 1503-9048

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no.

Forord

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress ble i Regjeringens handlingsplan *Vold i nære relasjoner* (2004 – 2007) gitt i oppdrag å utarbeide et forslag til opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester. Oppdraget tilsvarer Tiltak 5 i handlingsplanen.

Fou-rådgiver ved NKVTS, Randi Saur, har hatt ansvaret for utarbeidelse av planen og seksjonsleder/forsker Wenche Jonassen, har vært prosjektleder. I prosessen har vi hatt samtaler med, og mottatt gode innspill fra eksterne rådgivere i undervisningsfelt, fra kompetansemiljøer og fra medarbeidere ved NKVTS.

Det rettes en særlig takk til studieleder Randi Ervik ved Diakonhjemmets Høgskolesenter, førstelektorstipendiat Anne Skumsnes ved Høgskolen i Oslo og prosjektleder Edith Lindstad fra Sosial- og helsedirektoratet for at de delte sine erfaringer fra opplæringstiltak og bidro med innspill til planen. Likeså takkes representanter for regionale ressursentre for vold og traumatisk stress (RVTS); Inge Nordhaug (RVTS - region Vest), Tone Skjelbostad (RVTS - region Øst), Solveig Gravråkmo (RVTS - region Midt-Norge) og Jens Salamonsen (RVTS - region Nord) for forslag til faglig innhold. Takk også til forsker Ole Kristian Hjemdal, forsker Åse Langballe, Fou-rådgiver Hanne Sogn og direktør Inger Elise Birkeland ved NKVTS for konstruktive innspill i utarbeidelse og presentasjon av planen.

Vi håper den foreliggende planen kan bli et nyttig redskap i myndighetenes arbeid med å styrke samarbeidet mellom hjelpetjenestene, i saker som gjelder *vold i nære relasjoner*.

Oslo, juni 2007

Wenche Jonassen

Prosjektleder

Innhold

Forord	3
Sammendrag.....	7
1 Oppdraget	9
1.1 Innledning.....	9
1.2 Definisjoner, premisser og avgrensninger	9
1.3 Sentrale premisser for forslagene.....	12
1.3.1 Kunnskap for flere funksjoner	12
1.3.2 Aktører i ulike praksisfelt	13
1.3.3 Ledernivåenes rolle og betydning.....	13
1.4 Arbeid med oppdraget.....	15
1.4.1 Avgrensning	16
2 Utvikling på temaområdet Vold i nære relasjoner	17
2.1 Norsk kunnskapsfokus.....	17
2.1.1 Offentlige utredninger og kunnskapsproduksjon	17
2.2 Tendenser i utviklingen	18
2.2.1 Et utvidet perspektiv.....	18
2.2.2 Et felt med mange benevnelser	19
2.2.3 Brukeres omtale av voldserfaring	19
2.2.4 Brukerperspektivet.....	20
2.2.5 Samarbeid mellom tjenester	20
2.2.6 Ny kunnskap i norske undersøkelser	21
2.2.7 Vold i nære relasjoner rammer barn	21
2.2.8 Relasjonens betydning	22
2.2.9 Generalistens problem	22
2.3 Hjelpetjenester	23
3.3.1 Tjenester i ulike strukturer	23
2.3.2 Regionale kunnskapsmiljøer.....	24
2.3.3 Bufetat	25
2.3.4 Helsetjenestene	25
2.3.5 Sosial- og velferdstjenester	26
2.3.6 Krise- og incestsentre.....	27
3 Føringer for forslag til plan.....	29
3.1 Innledning	29
3.1.1 Et sammensatt kunnskapsfelt.....	29
3.1.2 Forpliktelser til samarbeid og brukermedvirkning.....	30
3.1.3 Felles forståelse og hensiktsmessige tiltak	31

3.2 Planens målgrupper	31
3.2.1 Behov på tre nivåer	31
3.2.2 Inkludere medisinere og psykologer	32
3.2.3 Læringsbehov og prosesser	32
4 Forslag til plan	33
4.1 Innledning.....	33
4.1.1 Mål med opplæringstiltak.....	33
4.1.2 Målgrupper	33
4.1.3 Opplæringens innhold.....	34
4.1.4 Struktur	35
4.2 Tiltak 1: Opplæring for administrative og faglige ledere	35
4.3 Tiltak 2: Opplæring for ansattegrupper med studiekompetanse ...	37
4.4 Tiltak 3: Opplæring for ansatte i offentlige og private hjelpetiltak .	39
5 Forslag til videre prosess.....	41
5.1 Innledning	41
5.2 Organisering	41
5.2.1 Regionale eller kommunale opplæringstiltak.....	41
5.2.2 Ansvar i videre prosess	42
5.2.3 Produksjon av faglitteratur og undervisningsmateriell.....	42
5.2.4 Kostnader	42
5.2.5 Evaluering	42
Litteratur.....	43
Vedlegg 1:	
Innspill fra regionale ressursentre (RVTS'er) til innhold og organisering i opplæringstiltak	49
Vedlegg 2:	
Offentlige utredninger, tiltak og handlingsplaner i tidsrommet 1983 – 2007 som vedrører området <i>vold i nære relasjoner</i>	53
Vedlegg 3:	
Utdyping av tre kunnskapsområder	63
Vedlegg 4:	
Eksempel på videreutdanningsprogram	69

Sammendrag

Oppdraget om å utrede forslag til en felles opplæringsplan for ansatte i hjelpetjenester er gitt i tiltak 5 i Regjeringens handlingsplan *Vold i nære relasjoner* (2004 – 2007). Ansvarlige departementer for tiltaket er Justisdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet.

I utredningen legges det til grunn at det er kompetansen til å handle og samhandle til beste for brukeren, på tvers av tjenestetyper, som skal styrkes ved felles opplæringstiltak på temaområdet *vold i nære relasjoner*. Tjenesteapparatet består av en rekke mer eller mindre spesialiserte tjenester på ulike nivåer som skal samordne sin innsats i komplekse saker. I utgangspunktet har ikke tjenestene noen felles grunnforståelse.

Som et grunnlag for forslagene i planen er det lagt vekt på å beskrive utviklingen på temaområdet i Norge og de utfordringer hjelpetjenestene står overfor i dette arbeidet. En gjennomgang av sentrale utredninger og tiltak på temaområdet *Vold i nære relasjoner* fra 1982 og fram til i dag viser at både fokus og benevnelser er endret siden begynnelsen av 1980-tallet¹. Termen vold i nære relasjoner indikerer at vold ikke bare handler om *kvinnemishandling*, men er utvidet til flere brukergrupper. I tillegg er det tatt i bruk flere forståelsesmåter. Relasjon, kontekst og kultur er stikkord for forståelsesperspektiver som er tatt i bruk i tillegg til kjønn, makt og situasjon. Samtidig har erfaring og forskning bidratt til å synliggjøre kompleksiteten ved volden og de voldelige relasjonene

Hjelpetjenester arbeider ut fra ulike virksomhetsmål, forskjellige fagområder og ulike teorier. Å forene ulike perspektiver i en samarbeidsprosess er utfordrende i hjelpeprosessen. Større vekt på brukermedvirkning forplikter dessuten hjelperen til å justere forestillinger om hva som er god hjelp for brukeren.

Utviklingen på temaområdet og de utfordringer hjelpetjenestene står overfor er lagt til grunn for forslag om tre atskilte og målrettede opplæringstiltak som rettes inn mot følgende tre målgrupper:

¹ Det vises til vedlegg 2

- Administrative og faglige ledere
- Ansattegrupper med studiekompetanse som har ansvar for, eller ønsker å kvalifisere seg for koordineringsoppgaver, undervisning og kompetanseutvikling
- Ansatte i offentlige og private hjelpetiltak som ikke ønsker studiepoengbasert opplæring

Begrunnelsen for å foreslå tre ulike opplæringstiltak er å nå flere målgrupper som har ulike funksjoner, ansvar og oppgaver. Ledere har ansvar for tjenesteutvikling og er sentrale i planlegging og prioritering av virksomhetenes aktivitet og er dermed sentrale i styrking av arbeidet med temaområdet *Vold i nære relasjoner*. Ansatte i tjenesteapparatet har liten eller ingen opplæring på temaområdet fra før. Det er derfor også behov for å lære opp personell som kan ta et opplærings- og koordineringsansvar på kommunenivå. Samtidig er det behov for opplæring for grupper som har direkte hjelpe- og behandlingsoppgaver, men som ikke er opptatt av å heve formalkompetansen.

I vurdering av opplæringens *innhold* innebærer forslaget at det gis en undervisningstid tilsvarende en tredjedel på hvert kunnskapsområde:

- En tredjedel temakunnskap (om volden som fenomen og forekomst av vold i nære relasjoner)
- En tredjedel handlingskunnskap (om tjenestenes oppgaver og ansvar, arbeidsmetoder, muligheter og begrensninger)
- En tredjedel samarbeidskunnskap (emner relatert til egen og andres rolle og oppgaver i samarbeid, ufordringer og prosesser)

Hensikten er å sikre at kunnskapstemaer innenfor handling og samarbeid gis god nok plass i undervisningen. Det er særlig i *utførelsen* av oppgavene at hjelpetjenestene utfordres på samarbeidskompetanse og felles forståelse.

Hvert av de tre opplæringstiltakene er beskrevet etter en felles mal som har følgende punkter: Tittel, målgruppe, begrunnelse, læringsmål, tematisk innhold og organisering. Flere kunnskapstemaer er felles for alle tre målgrupper, men opplæring for ledere foreslås tilrettelagt med tanke på det som er spesifikke lederoppgaver og lederansvar.

I siste kapittel skisseres noen prinsipielle valg og avveininger som må gjøres med hensyn til organisering, tilrettelegging og ansvar knyttet til utprøving og gjennomføring av de foreslåtte tiltakene.

Deler av grunnarbeidene og noen konkretiseringer av innhold i forslagene følger som vedlegg til planen.

1 Oppdraget

1.1 Innledning

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har i Regjeringens handlingsplan *Vold i nære relasjoner*, tiltak 5; fått i oppdrag

.... å utarbeide forslag til felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester. Opplæringen skal omfatte både samarbeidskompetanse og en felles grunnforståelse om problemområdet vold i nære relasjoner...

Ansvarlige for tiltaket er nåværende Justis- og politidepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kommunal og regionaldepartementet².

1.2 Definisjoner, premisser og avgrensninger

For å kunne utvikle en plan med et målrettet faglig innhold og en hensiktsmessig organisatorisk utforming er det nødvendig å gjøre rede for hvilke definisjoner og premisser vi legger til grunn.

I denne planen omfatter begrepet *Vold i nære relasjoner* begge kjønns erfaringer med vold eller seksuelle overgrep i en relasjon der utsatt(e) og utøver kjenner hverandre. Fenomenene inkluderes uavhengig av alder³, slektsbånd, etnisitet og kulturell eller religiøs tilhørighet (Neumayer 2006).

² Navn på departementene ble endret ved siste regjeringsskifte og avviker derfor fra navnene som ble benyttet i handlingsplanen.

³ I handlingsplanen *Vold i nære relasjoner* var temaet seksuelle overgrep mot barn og barn som vitne til vold omtalt som separate temaområder, men i Barne- og familiedepartementets plan «Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn» fra 2005 henvises det på s. 34 til at temaet skal inkluderes i tiltak 4 og tiltak 5 i Handlingsplanen *Vold i nære relasjoner*. NKVTS har valgt å legge BFD's plan til grunn.

Termen *erfaring* benyttes for å omfatte både den som er utsatt, den som er utøver og den som er i en vitneposisjon til volden.

Dette innebærer at temaområdet omfatter alle tidligere begreper og definisjoner som er brukt om vold og overgrep i privatsfæren; familievold, privat vold, vold i parforhold, husbråk, kvinnemishandling, menns vold mot kvinner, barnemishandling, incest, seksuelle overgrep m.m., hvor det er en nær relasjon mellom utøver og utsatt. Formuleringen *vold i nære relasjoner* løfter fram det relasjonelle aspektet som en betydningsfull faktor for forståelse av fenomenene (Haaland, Clausen & Schei 2005).

Felles opplæringstiltak forstås i denne sammenhengen som at deltakere fra ulike profesjonsgrupper og nivåer av offentlige og private hjelpetjenester⁴ *sammen* gjennomgår et opplæringsprogram med felles teorisamlinger og at arbeid med praktiske oppgaver organiseres i grupper på tvers av kunnskapsområder og tjenestesteder. Dette bygger på anbefalte og utprøvde modeller fra andre opplæringsprogram hvor det tverrfaglige aspektet er sentralt⁵. En læringsprosess hvor tverrfagligheten er til stede i læringssituasjonen er en viktig forutsetning for å tilegne seg kompetanse i tverrfaglig samarbeid.

Ansatte kan i prinsippet forstås som samtlige ansattegrupper i relevante hjelpetjenester. Innenfor hver instans har ansatte ulike roller og oppgaver med hver sine ansvars- og funksjonsområder (administrasjon, faglig ledelse, bistand og behandling osv). Spesialiseringen innenfor hjelpeapparatet utgjør ytterligere ulikheter i ansvars- og kompetanseområder. Ledere er sentrale ved prioritering og tilrettelegging av arbeidsoppgaver i tjenesteapparatet. Opplæringstiltak som tar sikte på å styrke samarbeidskompetansen i hjelpetjenestene må derfor omfatte tjenesteledere⁶.

Relevante hjelpetjenester regnes i denne sammenhengen å være tjenester som ved lov er pålagt hjelpe- og behandlingsansvar i første-, andre- og tredjelinje⁷ samt frivillige organisasjoner med volds- og overgrepshelsetiltak. Instanser som har andre primæroppgaver inkluderes i planen fordi de er viktige samarbeidspartnere (skoler, politi osv.).

⁴ det vil si helse- og sosialtjenester, politi, krisetiltak, familievern, psykiatri eller annen behandling, skole- eller fritidsinstanser, barnevern m.fl. på første-, andre- og tredjelinjenivå

⁵ Oslo kommunes opplæringsprogram for ansatte som arbeidet med voldsopfre, overgripere og prostituerte (Jonassen 2001). Tverrfaglig videreutdanning i psykisk helsearbeid ved Høgskolen i Oslo, Tverrfaglig videreutdanning i Rusbehandling og avhengighetsproblematikk ved Diakonhjemmets Høgskole og Kompetanseutviklingsprogram for arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn (Jonassen 2007).

⁶ Ledernivåenes betydning er nærmere omtalt under p.2.1.2, side 11-12.

⁷ Tredjelinjetjenester er regionsykehus og landsdekkende spesialisttjenester

Eksempler på tjenester vi tenker oss inkludert er:

- sosial- og helsetjenester i kommunene (inkl. fastleger, helsestasjoner, kommunale legevakter, NAV-kontorer)
- instanser i Bufetat (familievern, barneverntjenester og - institusjoner)
- krisesentre og incestsentre
- skoleetaten (skoler, barnehager og pp-tjenesten)
- psykiatriske poliklinikker og institusjoner (barn og voksne)
- tolketjenester
- instanser med spesialkompetanse på flyktninger og innvandrere
- volds- og voldtektsmottak
- hjelpetiltak for rusmisbrukere
- politi

Samarbeidskompetanse er et sammensatt begrep. Kompetanse henspiller på kunnskap i handling; det vil si enkeltindividets evne til å integrere formelle kunnskaper (teori, utdanning) med personlig kunnskap og erfaring; for eksempel å kunne bedømme en situasjon og ta i bruk den kunnskap situasjonen trenger for å oppnå et ønskeverdig resultat. *Samarbeidskompetanse* kan sies å være den kompetansen som skal til for å lykkes med å organisere, delta i og utvikle samarbeid for å oppnå resultater som er til nytte for det formålet det samarbeides om. I denne sammenhengen er samarbeidsformålet å yte best mulig bistand på det komplekse temaområdet, *Vold i nære relasjoner*. Samarbeidskompetanse aktualiserer både fagkunnskap og samhandlingskunnskap og evne til å definere og arbeide mot samme mål. I tillegg til faktakunnskap kreves det kunnskap og bevisstgjøring på en rekke områder; som kommunikasjon, holdninger, handlingsmuligheter, samhandlingsprosesser osv. En nærmere redegjørelse gis i kapittel 4.

Felles grunnforståelse brukes i denne planen som et uttrykk for en delmållsetting i opplæringsprogrammet. Opplæringen bør legge vekt på hva som er viktige og nødvendig forutsetninger for at samarbeid i saker som gjelder *vold i nære relasjoner* skal kunne lykkes. Kommunikasjon, gjensidig respekt og likeverdighet er, i tillegg til kunnskap om tema, viktige premisser for å få til godt samarbeid. Likedan bør de ha en felles grunnleggende forståelse for hva som er samarbeidets grunnlag og formål og hvordan samarbeidet skal foregå (Langørgen 2007; Magnussen 2007). Temaet drøftes nærmere i kapittel 3.

1.3 Sentrale premisser for forslagene

1.3.1 Kunnskap for flere funksjoner

Som vist over er utvalget av relevante hjelpetjenester stort og vil variere med de bistands- eller hjelpebehov som aktualiseres i enkeltsaker. Siden instansenes ansatte har ulike roller, ansvar og posisjoner og samtidig har varierende kunnskapsgrunnlag vil det være behov for opplæringstiltak som tar hensyn til dette.

For å styrke innsatsen i hjelpetjenestene er det nødvendig å tenke langsiktig. Hvis målsettingen skal være at hjelpetjenestene skal gjøres bedre i stand å samarbeide på temaområdet *vold i nære relasjoner* må oppbygging av kompetanse foregå over tid.

Opplæringstiltakene er tenkt som landsomfattende tiltak rettet mot målgruppene som er omtalt i denne planen. Organiseringen av tiltakene må vurderes ut fra hva som er hensiktsmessig for hver enkelt målgruppe.

I forbindelse med tiltak 4 i Handlingsplanen *Vold i nære relasjoner*, er det gjort en kartleggingsstudie om undervisningssituasjonen på dette temaområdet.⁸ Studien viser at én av flere hindringer for mer målrettet undervisning er manglende lærekrefter. Det finnes per i dag ingen utdanningsenhet som ivaretar behov for opplæring av veiledere, undervisningspersonell og koordinatorene innenfor temaområdet. Det er heller ikke utviklet undervisningsmaterieell for formålet. Undervisning foregår ofte i regi av innleide fagfolk som formidler kunnskap ut fra spesifikke praksisfelt. Spesialisering i kunnskaps- og ansvarsområder gjør at fagpersoner sitter med høy kompetanse på sin «bit» av et større temaområde. Denne type undervisning blir dermed fragmentert. Det er få som har kunnskap om andre aktører, roller, oppgaver og perspektiver innenfor samme temaområde og som kan nyttiggjøre seg kunnskap i et tverrfaglig perspektiv.

For å undervise og utvikle andres kompetanse kreves det kunnskap om ulike faglige perspektiver og arbeidsmåter og kjennskap til pedagogiske virkemidler. Dette synliggjør behovet for at personer med ansvar for kunnskapsbasert utvikling *selv* får tilgang på videreutdanning som ivaretar kunnskap fra flere faglige og teoretiske perspektiver. Det er behov for å legge til rette egne, målrettede opplæringstiltak for aktører som er engasjert i tverrfaglig samarbeid eller som ønsker å kvalifisere seg for undervisning eller koordinatoroppgaver

⁸ Kartleggingsstudien følger som vedlegg til Implementeringsplanen som også utarbeides ved NKVTS (Sogn 2007).

og kompetanseutvikling på temaområdet på regionalt nivå, fylkesnivå eller kommunenivå.⁹

1.3.2 Aktører i ulike praksisfelt

Den største gruppen ansatte i hjelptjenestene er de som arbeider klientrettet. De skal forholde seg til brukermedvirkning, bestemmelser og intensjoner i lovverk og plikt til å hjelpe. I dette arbeidet møter de etiske, holdningsmessige og verdiladede utfordringer. Dette krever bred kompetanse i å oppfatte hjelpebehov, samarbeide med brukeren og samarbeide med andre.

I mangel av fokusert opplæring har mange hjelptjenester og faggrupper utviklet arbeidsmåter og rutiner med basis i teori og kunnskap fra andre eller beslektede kunnskapsområder¹⁰. Samtidig har tjenester som arbeider spesifikt med vold og overgrep tatt i bruk forståelsesperspektiver og behandlingsmetoder som dels er preget av ideologi og delshar bakgrunn i teorier utviklet for andre problemområder¹¹. Kortvarige kursopplegg (1 - 3 dager) gir ikke tilstrekkelig mulighet for å tilegne seg kunnskap som fører til endring av arbeidsmåter. Slik læring må foregå over tid hvor deltakeren utfordres og aktiverer sitt individuelle læringspotensiale, fortrinnsvis i et veiledet læringsforløp (Langballe 2004).

Det vil være naturlig å organisere en etterutdanning som er rettet mot samarbeid mellom hjelptjenester og andre (politi, advokater, lærere m.fl.) og som er tilgjengelig for ansatte med formalkompetanse og realkompetanse, men som ikke *betinges* studiekompetanse. Prinsipper om læringsprosess i tverretatlige og flerfaglige grupper sees som en forutsetning.

1.3.3 Ledernivåenes rolle og betydning

Mellom myndigheter og fagutøvere

Temaet *Vold i nære relasjoner* er foreløpig lite synlig som *innsatsområde* i hjelpeinstansene. I den ene enden har myndighetene arbeidet med overordnede handlingsplaner, bearbeiding av lovverk og rettighetsbaserte beskyttelsestiltak for voldsutsatte og i den andre enden øves det påtrykk fra organisasjoner og

⁹ Det forutsettes et nært samarbeid med regionale ressursentre (RVTS) som har i oppgave å styrke regional kompetanse på vold- og traumefeltet

¹⁰ For eksempel basert på kriseteori, traumeperspektiv, psykodynamisk forståelse, atferdsteori, systemisk teori, økologisk teori osv.

¹¹ Eksempler er krisesenterbevegelsen som har sin basis i feministisk teori og forståelse, sinnemestringsbehandling som har basis i atferdsteori

hjelpetiltak i praksisfeltet for å styrke kompetansen til fagutøvere og andre bistandsytere. I mellom disse er ledernivåene som ikke er blitt omfattet av spesiell opplæring eller påvirkning. Å inkludere lederne er å sørge for implementering av kunnskap og arbeidsrutiner på et forpliktende og planmessig nivå.

Ledere har ansvar for fokus

Ledernes ansvarsområder og oppgaver er annerledes enn oppgavene til utøvende fagfolk. I WHO's undervisningsopplegg TEACH-VIP, om forebygging av skader, bistand og behandling etter vold eller andre hendelser, er det utviklet egne «undervisningspakker» rettet mot ledere og administratorer.¹² WHO framhever likeledes betydningen av ledernivåenes ansvar for å lykkes med å fokusere på samarbeid på tvers av ulike sektorer dersom en skal lykkes med å redusere volden og redusere skader av vold:

Any effective national plan of action is likely to be multi-sectoral; developing intersectoral leadership in violence prevention across all levels of the programme is therefore an explicit recommendation of the World report on violence and health. To facilitate efficient and meaningful collaboration, the plan of action must clearly identify the roles and responsibilities of each of the different sectors and disciplines involved in addressing each of these activity areas. Furthermore, national plans of action should explicitly incorporate goals and objectives pertaining specifically to intersectoral collaboration and leadership (WHO 2004) 80).

Størst effekt av opplæring når lederne deltar

I evalueringsrapporten av et omfattende opplæringsprogram om arbeid med voldsproblematikk, arrangert av Oslo kommune fra 1998 til 2000, kom det fram at effekt på lokale arbeidsplasser var størst der kursdeltakeren selv satt i lederstilling. Effekten for øvrig varierte med arbeidsstedets tilrettelegging og interesse for tematikken. Selv om innholdet i opplæringen ble evaluert som positivt, var det få spor av økt satsning på kunnskap om arbeid med voldsproblematikk i arbeidsstedenes plandokumenter, noe som settes i sammenheng med manglende forankring i ledernivåene (Jonassen 2001).

¹² TEACH-VIP er nærmere omtalt i Nasjonal implementeringsplan for grunn-, videre- og spesialistutdanningene som er utarbeidet ved NKVTS (tiltak 4 i Handlingsplanen Vold i nære relasjoner)

Nøkkelrolle i utvikling av tjenestetilbud

Faglige og administrative ledere er viktige aktører for tilretteleggelse og utvikling av samarbeid. Når det planlegges styrking av kommunenes arbeid på området *vold i nære relasjoner* er det viktig at myndighetene ikke bare tenker på at utøvende fagfolk og andre hjelpere skal få bedre kompetanse. Temaet må forankres som et faglig ansvarsområde i administrative og faglige ledernivåer i etater og organisasjoner (forebygging, beskyttelse, hjelpetiltak, behandling). En reell forbedring av bistand til brukere avhenger av at temaet innarbeides i plandokumenter, oppgave beskrivelser, opplæringstiltak, rapporteringer og budsjettposter. I planen legger vi dette til grunn når vi foreslår særskilte kunnskapsformidlingstiltak for ledere.

1.4 Arbeid med oppdraget

Utredningsarbeidet og forslag til plan er utviklet på bakgrunn av gjennomgang av relevante offentlige utredninger og plandokumenter, evalueringer av opplæringsprogrammer og erfaring fra regionale konferanser. Av plandokumenter er norske kilder prioritert, selv om det også forekommer andre henvisninger. I tillegg har vi hatt møter med nøkkelpersoner som har erfaring med tverrfaglige opplæringsprogram. Dette omfatter *Videreutdanning i rusbehandling og avhengighetsproblematikk* ved Diakonhjemmets Høgskole (60 studiepoeng), *Videreutdanning i psykisk helsearbeid ved Høgskolen i Oslo* (60 studiepoeng) og *Oslo Kommunes tverrfaglige opplæringsprogram for arbeid med voldsofre, overgripere og prostituerte* (15 studiepoeng).

I stedet for å opprette en tradisjonell referansegruppe ble det bedt om innspill fra ressurspersoner i regionale ressursmiljøer (RVTS'ene)¹³ og fra de tidligere omtalte nøkkelpersonene. I innspillene ble det lagt vekt på *handlingskompetanse*, et begrep som ofte benyttes om utfordrende og ofte kompliserte hjelpeprosesser hvor det gjelder å *gjøre det rette til rett tid* (Lundstøl 2002)¹⁴.

Som en del av arbeidet med denne planen har representanter for de regionale ressursentrene (RVTS'ene) kommet med innspill til innhold og rammebetingelser for denne type opplæring.

¹³ Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)

¹⁴ Ytterligere forslag til tematisk innhold i opplæringen, fra de tre regionale ressursentrene (RVTS), følger som vedlegg 1.

Parallele utredninger på samme temaområde; herunder planlegging av en felles masterutdanning i selvmords-, rusmisbruks- og voldsproblematikk, Nasjonal implementeringsplan for grunn-, videre- og spesialistutdanningene (heretter kalt Implementeringsplanen) og en undersøkelse av opplevd kunnskap om barn som er utsatt for overgrep hos siste års studenter ved høgskoleutdanninger som utdanner barnevernpedagoger, førskolelærere og lærere (prosjekt finansiert av Redd Barna), har i tillegg blitt gjennomgått. Vi har også orientert oss om et kompetansehevingsprosjekt i regi av Alternativ til vold (ATV) og Senter for krisepsykologi (SFK) «Barn som lever med vold i familien» (<http://www.Bufetat.no>) .

Av kapasitetshensyn har det ikke vært mulig å kartlegge kommunale/etatsvise eller profesjonsstyrte opplæringstiltak innenfor temaområdet. Det ville imidlertid være overraskende om slike tiltak eksisterer i et omfang som dekker behovet, uten at vi gjennom våre nettverk var blitt informert om det.

1.4.1 Avgrensning

Det foreslås tiltak på ulike nivåer, men detaljerte undervisningsplaner er ikke utarbeidet i denne planen. Opplæringstiltak med studiepoeng impliserer tiltak på høgskole eller universitetsnivå men det er ikke tatt stilling til hvor i landet dette bør foregå. Det er skissert noen alternativer for organisatorisk plassering av opplæringstiltak som ikke er basert på studiepoeng. Det er ikke utarbeidet kostnadsanalyser eller oversikt over ressursbehov.

2

Utvikling på temaområdet Vold i nære relasjoner

2.1 Norsk kunnskapsfokus

Vold i nære relasjoner har vært synliggjort i Norge siden slutten av 1970-tallet. I første omgang var fokus rettet mot kvinnemishandling og seksuelle overgrep. Senere har hjelpetiltakene blitt utvidet til å omfatte flere grupper utsatte, utøvere og vitner til vold, alle alderssegmenter og begge kjønn. Behov for tilpasset bistand når volden er tematisert har ført til et utvidet kunnskapsbehov i hjelpetjenestene. Siden 1980-tallet har kunnskap blitt produsert og formidlet ut fra ulike ståsteder, både ideologiske, teoretiske, praksisbaserte og forskningsbaserte perspektiver.

Volden har vært dokumentert gjennom kriminalstatistikk, levekårsundersøkelser, kliniske data (behandlingsinstanser) og gjennom oppgitte tall fra bruk av krisesenterplasser. I 1987 kom den første norske forekomstundersøkelsen om seksuelle overgrep. Først fra 2004 har vi fått norske undersøkelser som dokumenterer forekomst av andre voldsformer.

2.1.1 Offentlige utredninger og kunnskapsproduksjon

Som bakteppe for denne planens forslag har vi funnet det hensiktsmessig å ta et tilbakeblikk på hvordan behov for kunnskap og samarbeid, *på feltet vold og seksuelle overgrep*, har kommet til uttrykk i utredninger de siste tretti årene. Vi har derfor laget en oversikt over nasjonale utredninger, handlingsplaner, kartlegginger og forskningsprogram, samt utvikling av noen kommunale pionértiltak¹⁵. Oversikten presenteres i kronologisk orden etter årstall og starter med et handlingsprogram fra 1983 og avsluttes med denne opplæringsplanen. Oversikten følger som vedlegg 2 til denne planen.

¹⁵ Det gjøres unntak for noen tiltak som er opprettet på kommunenivå og som er å betrakte som pionértiltak på sine områder.

I en statusrapport om krisesentrene er forslagene i handlingsprogrammet *Tiltak mot kvinnemishandling* fra 1983 sammenlignet med forslagene i Regjeringens handlingsplan *Vold mot kvinner* fra 2000. Oversikten viser at mange av forslagene fra 1983 fortsatt var høyaktuelle i 2000 (Jonassen & Stefansen 2003). Det samme kan sies om situasjonen i 2006. Men én av forskjellene er at en rekke forslag i handlingsplanen *Vold i nære relasjoner* er konkretisert, med fordeling av ansvar, noe som gjør den mer forpliktende.

2.2 Tendenser i utviklingen

Som vi ser av utredningene og handlingsplanene fra 1980-tallet og fram til i dag er behovet for samarbeid og opplæring et tema som har vært framhevet så og si i samtlige dokumenter. Samtidig fører nye perspektiver og ny kunnskap til en stadig utvidet forståelse for sammenhenger og for hvordan vi ser kompleksiteten på temaområdet.

2.2.1 Et utvidet perspektiv

Det er mange likheter mellom nåværende beskrivelser av feltet og de fra 20 år tilbake, men noen endringer er tydelige. Endringene består i en utvidelse av målgruppen for hjelpetjenestene ved at termen *Vold i nære relasjoner* benyttes i stedet for kvinnemishandling. Kvinnemishandling er således en kategori som er inkludert i den mer omfattende betegnelsen. Oppmerksomhet mot barn som ofre og vitner til vold er mer uttalt og barneperspektiv er synliggjort i form av separate handlingsplaner. Både voldsutsatte og utøvere kan i prinsippet være av begge kjønn og i enkelte saker kan det være mer enn en overgriper. Behov for behandlingstilbud overfor utøvere og overgripere er synliggjort og til dels opprettet selv om kapasiteten ikke dekker behovet. Vi vet enda for lite om ulike tilnærminger og tiltak som kan fungere positivt for å forebygge voldshandlinger (Jonassen & Paulsen 2007).

Det er dermed et svært utvidet perspektiv som nå ligger til grunn for opplæringstiltak, sammenlignet med det som var gjeldende på 1980-tallet.

Termen *vold i nære relasjoner* representerer et utvidet fokus fra å se på menns vold mot kvinner som uttrykk for makt og kontroll til å omfatte ulike former for vold mellom personer som har en relasjon, men som også forklares kontekstuellet, situasjonelt og kulturelt. Dette innebærer at en rekke teorier og forståelsesmåter eksisterer og benyttes parallelt. Ulike fokus og benevnelser viser

at det dreier seg om bestrebelser på å ramme inn og kategorisere handlinger og situasjoner som er svært komplekse.

2.2.2 Et felt med mange benevnelser

Gjennom de 20 årene som har gått fra det første handlingsprogrammet kom i 1983 og fram til den siste handlingsplanen, *Vold i nære relasjoner*, ble presentert i 2004 har vold og overgrep blitt beskrevet med utgangspunkt i handlingstyper (mishandling, voldtekt, seksuelle overgrep, barnemishandling), teoriske perspektiver og forklaringsmodeller (feministisk teori, kjønnteori, konfliktteori, sosial læringsteori, individorienterte forklaringer, kultur). I noen sammenhenger benyttes arena og relasjon til å ramme inn handlingene (familievold, hjemmevold, husbråk, vold i parforhold, søskenvold, barnemishandling). Kvinnevoldsutvalget valgte i sin utredning å avgrense fenomenet til å gjelde en kjønnsrettet handling; menns *vold mot kvinner i nære relasjoner*. Selve benevnelserne av hva som foregår varierer også, med *vold* som den sterkeste markør, benyttet i ulike sammensetninger av ord som i *voldtekt*, *familievold*, *seksualisert vold*, *partnervold*. *Mishandling* og *overgrep* er andre alminnelige betegnelser. Vold, mishandling og overgrep benyttes av og til om de samme fenomenene, men overgrepstermen benyttes oftere der det er seksuelle handlinger med i bildet og der den som utsettes for handlingene har mindre evne eller mulighet for å beskytte seg (på grunn av alder, avhengighet, nedsatt førlighet eller andre svekkelser).

2.2.3 Brukeres omtale av voldserfaring

Et mangfold av tilnærminger og forståelsesmåter gjør at forståelsen av ulike fenomener utvides og at kunnskapsfeltet stadig blir større og rikere. Samtidig er det verd å merke seg at mange som er utsatt for vold og overgrep vegrer seg for å plassere sine opplevelser i gitte kategorier. De berørte benytter ofte selv andre ord og uttrykk for å beskrive hva de har vært utsatt for (Holmberg & Enander 2004; Hydén 1995). Dette avspeiler utfordringer som er knyttet til språksetting og kategorisering av enkeltindividers erfaringer i så vel hjelpe- og behandlingsarbeid som i forskning på fenomenene.

2.2.4 Brukerperspektivet

Brukeren som samarbeidspartner og premissleverandør i egen sak er betydelig styrket siden 1980-tallet, i alle fall om en tar utgangspunkt i offentlige dokumenter og utredninger (HOD 2004; NOU 2004; SHdir 2005; Stortingsmelding 1997). Brukeren har rettigheter og skal kunne ha innflytelse på beslutninger og arbeidsmåter i egen sak, så fremt dette ikke står i motstrid til en annen parts interesser i samme sak. I voldssaker kan ulike familiemedlemmer ha motstridende interesser og det kan være nødvendig å definere hver enkelt som bruker i egen sak. Forskrift om brukers rett til individuell plan legger føringer som forplikter hjelpeinstansene til å koordinere innsatsen og samarbeide om tiltak når det er klart at brukeren vil ha behov for hjelp eller støtte over tid. Denne retten er innarbeidet i pasientrettighetsloven, sosialtjenesteloven, i kommunehelsetjenesteloven, i spesialisthelsetjenesteloven og i lov om psykisk helsevern (HOD 2004; SHdir 2004). Individuell plan er også omtalt i Implementeringsplanen (Sogn 2007).

2.2.5 Samarbeid mellom tjenester

De fleste kommuner og hjelpetjenester mangler fortsatt rutiner og avtaler for samarbeid i voldssaker. Manglene har dels vært forklart som fagfolks motstand mot å ta inn over seg dette vanskelige temaet og dels som en motstand i utdanningssystemene (Leira 1990). Dette kan bidra til å tilsløre de administrative nivåenes ansvar for å definere arbeidsoppgavene innenfor hjelpetjenestene. I en rapport om samhandlingsmodeller mellom første- og andrelinjetjenesten, framheves betydningen av at samarbeidstiltak som er forankret på ledernivåene lykkes best¹⁶.

... Erfaring fra mange av modellene viser at de som har satset sterkt på å involvere linjelederne på mellomnivå, og forankret arbeidet hos disse, ofte lykkes best. Dersom mellomlederne ikke har vært med i prosessen, eller forstår hva endringene er ment å innebære, skjer det ofte lite og det blir vanskelig å få gjennomført endringene. Betydningen av lederstøtte og lederengasjement er like stort både i spesialist- og primærhelsetjenesten (Magnussen 2007, s.15).

¹⁶ Rapporten har utspring i samarbeidet mellom helseforetakene i Helse Sør og kommunene i regionen og er utredet på oppdrag fra Kommunenes Sentralforbund

2.2.6 Ny kunnskap i norske undersøkelser

Tidligere baserte vi vår kunnskap om forekomsten av vold i nasjonal sammenheng på informasjon fra politiets statistikker over anmeldt vold og fra Statistisk sentralbyrås statistikker¹⁷. I tillegg fantes registreringer i ulike hjelpe- og behandlingsinstanser. I løpet av de siste tre årene har to norske omfangsundersøkelser gitt ytterligere kunnskap om voldsforekomst i den voksne befolkningen; den ene er en undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep (Pape og Stefansen 2004) og den andre er en landsdekkende undersøkelse om vold i parforhold (Haaland, Claussen & Schei 2005). Undersøkelsene viste bl.a. at

- vel ¼-del av alle som hadde levd i parforhold hadde opplevd en eller flere former for vold (i nåværende eller tidligere parforhold)
- i nærheten av 3 % av mennene og opp til 12 % av kvinnene i undersøkelsen var blitt utsatt for grov vold fra partner
- samlivsbrudd øker risikoen for bruk av vold
- det er mer vold i yngre parforhold enn i eldre parforhold
- vold i parforhold er signifikant større i grupper av befolkningen som er uten arbeid, som har dårlig råd og som er trygdemottakere
- barn er vitne til volden i en tredjedel av hendelsene
- flesteparten av de som har erfaring med vold, trusler eller overgrep i privatsfæren henvender seg ikke til politi eller hjelpeinstanser.

En undersøkelse av voldsutsatte i Oslo som var i kontakt med politi, legevakt og kriesenter, viste liten grad av overlapp mellom de som henvender seg til politi, legevakt og kriesentre. Det så altså ut til å være ulike grupper voldsutsatte som henvendte seg til de ulike instansene (Haaland 1997).

2.2.7 Vold i nære relasjoner rammer barn

Det at barn selv blir utsatt for fysiske overgrep er på nytt løftet fram som et fokusområde og nå inkludert i temaområdet *vold i nære relasjoner*. Barns subjektive erfaringer tillegges vekt; både som vitner til vold og når volden har vært direkte rettet mot barnet (BFD 2005; BUFDIR 2005; Stortingsmelding 1992-1993; Søftestad 2005; Vatnar 2003). Dette har de siste årene blitt mer synlig som et offentlig satsningsområde i Norge.

¹⁷ SSB har i syv av sine årlige Leverkårsundersøkelser (LKU) siden 1983 registrert befolkningens utsatthet for vold.

2.2.8 Relasjonens betydning

Forskning bidrar til at nye kunnskapsområder oppdages og noen fenomener blir mer synlig enn de tidligere har vært. Bl.a. viser funn at en av tre kvinner fortsetter i parforhold etter maktbruk og vold, at volden er grovere hos de som bryter relasjonen (to av tre) og at de som bryter dessuten har levd i svært asymmetriske parforhold. Det er oftere barn i de parforholdene som fortsetter relasjonen (Haaland, Clausen og Schei 2005). Hydén fant at i nesten halvparten av parrelasjonene med politianmeldt vold som hun hadde kontakt med over en toårsperiode, valgte parrene å fortsette sine samliv (Hydén 1995). Dette er utfordrende kunnskap for ansatte i hjelpetjenester som har lært seg til å tenke at «løsningen» på voldsproblemet er at relasjonen opphører og at kvinnen bør flytte fra den voldelige mannen for å leve et verdig og voldsfritt liv.

Forskningen viser videre at de som oppsøker hjelpeinstansene er for det meste de tilfellene med grovest voldsbruk. Siden kunnskapen hittil hovedsakelig har vært basert på kliniske data er det dette utvalget vi har mest kunnskap om. Minst kunnskap har vi om parrelasjonene som velger å fortsette samlivet etter voldshendelser, hvordan de innretter seg som enkeltindivider og som par, hva som skjer mht. til videre bruk av vold og definering av relasjonen (Haaland, Clausen & Schei 2005). Tilsvarende lite kunnskap finnes om andre typer voldelige hendelser mellom personer som har en nær relasjon.

Enkelte forskere mener også at funn tyder på at vold i nære relasjoner ikke er entydige fenomener og at det er behov for å tematisere ulike former for vold og de implikasjoner de får for de berørte (Haaland, Clausen & Schei 2005; Johnson 1995; Pape & Stefansen 2004). Dette synliggjør behov for mer kunnskap om ulike relasjonelle utfall; det være seg oppbruddsprosesser eller styrking eller svekking av relasjonelle bånd mellom personer som seg i mellom har vold eller overgrep som erfaring. Relasjonen mellom foreldre og barn er for eksempel ikke en relasjon som kan opphøre selv om kvaliteten på relasjonen endres. Det samme kan gjelde tilfeller av vold eller overgrep hvor den utsatte ikke har makt til, eller ikke ønsker å definere eller påvirke andres relasjoner.

2.2.9 Generalistens problem

Mange førstelinjetjenester er generalisttjenester, det vil si at brukernes situasjon og hjelpebehov varierer over en bred skala, og førstelinjepersonell må være «spesialister» i å kunne noe om alt, det vil si være en generalist. Dette gjelder både helsetjenester, sosialtjenester, barnevern, familievern m.m. Utfordringene i disse tjenestene blir derfor annerledes enn i tjenester som er spesielt

rettet inn mot voldsproblematikk. «Generalisten» er avhengig av at brukeren forteller om sitt voldsproblem selv, at andre instanser formidler brukerens voldsproblem eller at fagpersonen på eget grunnlag blir klar over problemet gjennom samtaler med brukeren eller gjennom rutinemessig screening. «Generalistens» problem forplanter seg også til spesialisttjenestene i de tilfelle hvor voldsproblemer ikke er kjent ved henvisning eller innleggelse.

2.3 Hjelpetjenester

Vold i nære relasjoner som innsatsområde har vært i utvikling i Norge siden slutten av 1978, da landets første krisesenter ble etablert i Oslo. Kvinners utsatthet for vold, samt kvinners og barns utsatthet for seksuelle overgrep ble fra tidlig på 1980-tallet tematisert både av frivillige organisasjoner og av det offentlige hjelpeapparat. Fagpersoner, organisasjoner og offentlige instanser har bidratt i tematisering av vold og seksuelle overgrep og deltatt i utvikling av kunnskap og tilrettelegging av tiltak. På 1980-tallet ble det opprettet voldtekstmottak og medisinske avdelinger som foretok undersøkelser av barn som man mistenkte var utsatt for seksuelle overgrep. De første støttesentrene mot incest ble også åpnet på 1980-tallet¹⁸.

3.3.1 Tjenester i ulike strukturer

Tjenester som i dag definerer *Vold i nære relasjoner* som del av sitt arbeidsfelt er organisert i ulike strukturer og nivåer (Saur, Borgen & Storholt 2005). I det følgende gis noen eksempler på instanser i ulike organisasjonstyper som definerer *vold i nære relasjoner* som del av sitt innsatsområde:

1. Frivillige organisasjoner som tilbyr ulike former for støtte, råd og veiledning:
 - Krisesentre for mishandlede og voldtatte kvinner
 - Støttesentre mot incest
2. Private organisasjoner som tilbyr behandling:
 - Senter for krisepsykologi (SFK)

¹⁸ «Prosjekt September» som ble gjennomført i 1985 av Barnevernkontoret i Oslo er et eksempel på prosjekt som bidro til å synliggjøre seksuelle overgrep mot barn som et temaområde for hjelpeinstansene (Bonnevie og Saur 1987). Forskere deltok i prosjektet med innsamling av data som senere ble publisert i en egen studie. (Sætre, Holter og Jepsen 1986). Prosjektet fikk i ettertid store ringvirkninger

- Institutt for klinisk sexologi og terapi (IKST)
 - Alternativ til vold (ATV)
 - Kirkens ressursenter mot vold og seksuelle overgrep
3. Hjelpe- og behandlingstiltak i det offentlige behandlingsapparatet som *eksplisitt* retter sitt arbeid inn mot vold og overgrep:
- Volds- og voldtekstmottak organisert ved legevakter eller sykehusavdelinger
 - Mottak for seksuelt misbrukte barn organisert ved sykehusavdelinger
 - Vern for eldre, organisert i kommunale tjenester
4. Offentlige tjenester med oppgaver relatert til vold og overgrep *som én oppgave blant flere*:
- Sykehus og behandlingstilbud¹⁹
 - Kommunale helse- og sosialtjenester
 - Barnevern
 - Rusomsorg
 - Familievernkontorer
 - Psykisk helsevern (BUP, DPS)
 - Kriminalomsorgen

Dette er imidlertid ikke hele bildet. Politiet har etablert funksjoner som familievoldskoordinatorer i politidistriktene. Videre finnes Rådgivningskontorer for kriminalitetsofre som er organisert under Voldsoffererstatningskontoret (underlagt Justissekretariatet).

Det vil i denne planen føre for langt å omtale alle tjenestetypene og de utfordringer de står overfor. Nedenfor følger en beskrivelse av noen utfordringer, hovedsakelig knyttet til det offentlige tjenestetilbudet.

2.3.2 Regionale kunnskapsmiljøer

Utbygging av regionale kunnskapsmiljøer på området vold og traumatisk stress (RVTS) representerer en utvikling mot en samordning av fagmiljøer i regionene etter samme modell som det nasjonale NKVTS. De regionale sentrene har som oppgave å styrke regional kompetanse på volds- og traumefeltet, samt selvmordsforskning og -forebygging. I tillegg skal de bidra til bedre og mer helhetlige tjenester for de som er berørt av vold, ved kompetansebygging i tjenesteapparatet og bidra til å utvikle mer hensiktsmessige samarbeidsmodeller

¹⁹ Eksempler på dette er et samarbeide mellom NKVTS og Barnesenteret ved Ullevål Universitetssykehus om forskning og kompetanseutvikling knyttet til mishandling av barn

på tvers av profesjoner, samfunnssektorer og forvaltningsnivåer. I lys av dette blir de regionale kunnskapsmiljøer viktige samarbeidspartnere i videreutvikling av felles opplæringstiltak som kan styrke samarbeidskompetansen i tiltakene.

2.3.3 Bufetat

Bufetat²⁰ er organisert i de samme fem geografiske regioner som RVT'Sene og har overordnet ansvar for utvikling av familievern og det statlige barne- og ungdomsvernet. Bufetat har spesialiserte team som skal kunne bistå det kommunale barnevernet i saker som gjelder vold og overgrep. I tillegg har BUFdir (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet) ansvar for forvaltning av tilskuddsordningen til krisesentrene og incestsentrene og de av voldtekts-sentrene som ikke er en del av offentlige hjelpetiltak. I et strateginotat for BUFDIR framgår det at departementet vil satse sterkere på å utnytte og videreutvikle kompetanse i Familievernet med tanke på familier som lever med voldsproblematikk. Dette knyttes til kunnskapsutviklingsprosjekt i Bufetat, i regi av ATV og Senter for Krisepsykologi (se p. 1.4). Familievernets rolle skal utredes og innsats skal rettes både mot voldsutsatte, mot utøvere av vold og mot barn som vitner til vold (BFD 2004). Både RVT'Sene og Bufetat har altså oppgaver som går ut på kompetanseheving innenfor temaområdet vold i nære relasjoner; Bufetat for sine underliggende tjenesteområder og RVT'Sene er ment å rette sin virksomhet mot alle tjenesteområder i sin region. Det er dermed en viss overlapp i mandat når det gjelder kompetanseheving for ansattegrupper som arbeider med barn, unge og familier som lever med vold. Dette nødvendiggjør at RVT'Sene og Bufetat i regionene etablerer samarbeid om kompetansebygging slik at eksisterende ressurser utnyttes best mulig innenfor regionen.

2.3.4 Helsetjenestene

Helsevesenet er en viktig inngang til arbeid med vold på grunn av kontakt med store deler av befolkningen. Bortsett fra i helsetjenester som eksplisitt arbeider med vold og der det er iverksatt utviklingsprosjekter,²¹ er det lite utviklede metoder for å oppdage voldsutsatthet eller risiko for å bli utsatt for vold. Unntaket her er legevakter og sykehusavdelinger som får inn alvorlige

²⁰ Barne- ungdoms- og familieetaten, styres av BUFDIR

²¹ Volds- og voldtektsmottak ved legevakter eller sykehus.

skader. Et generelt bilde er også manglende vektlegging av oppfølgingsarbeid. Kunnskap om og rutiner for oppfølging av brukere med voldserfaringer utfordrer helsetjenestene spesielt mht. å bruke tid på denne type arbeid. Kunnskap om andre hjelpetiltak og om samarbeidsmuligheter er mangelfullt. Dette avspeiler manglende forankring og synliggjøring av oppgavene i organisasjonenes ledernivåer. Helsepersonell opplever selv kunnskapen som utilstrekkelig og det har vært etterlyst faglig fokus på temaet i de ulike utdanninger for helsepersonell.

Det er likevel noen som føler seg tryggere på temaet enn andre. En undersøkelse om legers arbeid med vold og overgrep viste at de som hadde spesialistkompetanse i psykiatri var mer aktive til å spørre pasienten om voldserfaringer enn andre. Samarbeidsmønstre viser også at leger samarbeider mest med annet helsepersonell og vice versa, og mindre på tvers av etatstyper (Hjemdal 1999).

NKVTS har initiert utviklingsprosjekter i samarbeid med instanser i helse-tjenesten. Her nevnes forsøk med screening for voldsutsatthet blant gravide²² og et samarbeidsprosjekt med Barnesenteret ved Ullevål Universitetssykehus om forskning og kompetanseutvikling knyttet til mishandling av barn.

2.3.5 Sosial- og velferdstjenester

Kvinnevoldsutvalget foreslo i sin utredning mange tiltak for å forbedre sosial-tjenestens innsats overfor voldsutsatte kvinner og deres barn. Norsk forskning har nå dokumentert at forekomsten av vold er signifikant høyere i befolknings-grupper i den sosiale utkant, det vil si i grupper som er marginaliserte grunnet manglende inntekter og avhengighet av trygdeytelser eller sosialhjelpytelser (Haaland, Clausen & Schei 2005; Pape & Stefansen 2004; Skjørten, Bjørge & Olaussen 1999). Dette indikerer et tema for kunnskapsutvikling i sosialtjenesten.²³ I handlingsplanen *Vold i nære relasjoner* er imidlertid sosialtjenestens oppgaver med å bistå voldsutsatte blitt nærmest usynlig, sammenlignet med tidligere planer. Dette kan være et uttrykk for en pendelsvingning fra å se på vold som et sosialt problem til å se på vold som et helseproblem, men det kan også være

²² NKVTS driver prosjektet i samarbeid med ATV og har engasjert en erfaren jordmor som prosjektmedarbeider. I tillegg vil også en rekke andre instanser delta i det praktiske arbeidet med screening og oppfølging.

²³ Vold i nære relasjoner som tema er verken omtalt på nettsidene for Kommunale velferdstjenester eller på nettsidene for Sosiale velferdstjenester. Kommunale helsetjenester har derimot voldsutsatte nevnt blant sine målgrupper.

andre forklaringer. I Sverige har man gjennom lovgivningen valgt å forplikte sosialtjenesten til arbeid med voldsutsatte kvinner, en strategi som også styrker muligheten for å satse på utvikling av kunnskap og handlingskompetanse. En oppfølging av Kvinnofridsproposisjonen ble at Socialstyrelsen gjennom lovendring ble gitt ansvar for å gi hjelp og støtte til de som var utsatt for lovbrudd, og særlig å ha oppmerksomhet rettet mot kvinner som kunne være utsatt for vold eller overgrep i hjemmet (Anttila et al. 2006; Regeringen 1997-1998). Tilsvarende utvikling med lovfesting av Socialforvaltningens innsats i voldsaker har foregått i Danmark. En tilsvarende strategi i Norge måtte imidlertid ta hensyn til at vi i Norge har valgt et bredere perspektiv ved å benytte begrepet *vold i nære relasjoner*, et perspektiv som omfatter langt flere målgrupper og perspektiver enn begrepet *menns vold mot kvinner i nære relasjoner*.

2.3.6 Krise- og incestsentre

Erfaringer fra frivillige organisasjoner og hjelpetjenester har generert kunnskap og erfaring som har bidratt til å rette fokus mot volds- og overgrep utsatte gruppers behov for bistand og oppfølging. Samtidig er oppmerksomheten rettet mot utøveres behov for bistand (Jonassen & Stefansen 2003; Råkil 2002; Skjørten, Bjørge & Olaussen 1999).

Norsk forskning tyder på at mishandlede kvinner som søker krisesentrenes bistand er i en spesielt utsatt situasjon, at de er i en utsatt oppbruddsfase fra en relasjon og at de har vært utsatt for vold som er grovere enn flertallet av de som ikke benytter krisesentrene. Samtidig viser den samme forskningen at mange som er utsatt for grov vold verken oppsøker krisesentre eller helsetjenester. På den andre siden kan det se ut som hjelpetjenester er i kontakt med *ulike grupper* voldsutsatte og at hjelpeprosessene antar ulike former og retninger, noe som kan ha å gjøre med innretningen på det enkelte tjenestetilbud (Haaland 1997; Haaland, Clausen & Schei 2005). Det ligger både en kunnskapsmessig utfordring og et behov for å definere oppgaver og ansvarsområder mellom frivillige hjelpetiltak som ikke er regulert ved lovverk og hjelpetjenester som har slike forpliktelser.

3

Føringer for forslag til plan

3.1 Innledning

Som vist i den historiske gjennomgangen²⁴ er kunnskap om vold i nære relasjoner samlet og utviklet gjennom flere typer tiltak, i frivillige organisasjoner, academia og i det offentlige tjenesteapparatet. Som i de frivillige organisasjonene var det først og fremst kvinner som var pådrivere for utvikling og belysning av problemområdet både i tjenesteapparatet og i academia²⁵.

Kunnskapsfeltet er bredt og omfatter blant annet:

- Kunnskap om fenomener og forekomst (beskrivelser, analyser av data, befolkningsundersøkelser, kriminalstatistikk m.m.)
- Kunnskap om hvordan volden gjøres kjent for hjelpetjenestene (signaler, symptomer, fortellinger, aktiv spørring, screening osv.)
- Forståelsesperspektiver (faglige, teoretiske og ideologiske)
- Kunnskap om voldens virkninger og konsekvenser
- Kunnskap om intervensjoner samt virkninger av intervensjoner

3.1.1 Et sammensatt kunnskapsfelt

I dag representerer kunnskapsfeltet *vold i nære relasjoner* et komplekst og til tider motsetningsfylt bilde. Ulike kulturer, holdinger og tradisjoner, i samfunnet så vel som i fag- og forskningsmiljøer, synliggjør at fenomenene kan forstås ulikt og at vurderinger av hva som er god og nyttig hjelp likedan varierer. Diskusjon om innføring av forsøk med megling i saker som gjelder vold og seksuelle overgrep og diskusjoner om rutiner og kontrolltiltak for å forbygge kjønnslemlestelse er eksempler på temaer som vurderes ulikt. Likeså er det

²⁴ Se vedlegg 2

²⁵ (Bang and Hydle 1992)(Dahl, Følling and Gulbrandsen 1983)(Malterud 1981)(Skjørten 1988)(Skjørten 1994)(Stang Dahl 1980)(Sætre, Holter and Jebsen 1986). Etter hvert har også menn engasjert seg i forskning og beskrivelse av vold og overgrep (Hjemdal 1999)(Haaland 1997)(Haaland, Clausen and Schei 2005)(Krohn-Hansen 1993)(Lorentzen 2006)(Råkil 2002). Det finnes i tillegg en rekke andre kilder.

ulike syn på hvordan hjelpetjenester bør forholde seg for å komme i posisjon til å bistå brukere som har *vold i nære relasjoner* som problem.

For at felles opplæringstiltak skal kunne oppleves som meningsfylt for deltakere fra tjenesteapparatet bør opplæringens innhold by på kunnskap og læringsformer som aktualiserer faglige og etiske dilemmaer når vold er et tema. Det bør tas høyde for at tjenestetyper både har ulike fokus og utfordringer, og at ethvert samarbeid må ha en felles agenda. En utfordring som til tider oppstår er at enkeltpersoner eller et tjenesteområde vurderer sitt perspektiv som overordnet eller mer betydningsfullt enn andre samarbeidspartneres perspektiv.

3.1.2 Forpliktelser til samarbeid og brukermedvirkning

I handlingsplanen *Vold i nære relasjoner* påpekes det at voldsutsatte blir kasteballer mellom ulike hjelpeinstanser og at mangel på felles forståelse mellom ulike hjelpeinstanser representerer hindringer for samarbeid (JD 2004). Forpliktelser til samarbeid mellom hjelpeinstansene er sentrale føringer i lovverk, rundskriv og retningslinjer som regulerer helse- og sosialtjenestenes virksomhet. Samtidig skal brukeren inkluderes og medvirke til å finne egnede løsninger i egen sak (BFD 2005; HOD 2004; Lovdata 1982; Lovdata 1999; SHdir 2005; Stortingsmelding 1992-1993; Stortingsmelding 1997).

Arbeidet med fange opp og definere problemet er den første utfordringen som hjelpeinstansene står overfor. Dette arbeidet kan gå over lang tid og anta mange ulike forløp, avhengig av hvordan brukerens situasjon er når tjenesteyter gjøres kjent med problemet (Socialavdelningen 2006). Når volden blir kjent for en hjelpeinstans kan situasjonen være slik at det er behov for bistand fra flere typer instanser og oppfølging over tid. I slike tilfeller vil brukeren ha rett til å få utarbeidet individuell plan og instansene er forpliktet til å samarbeide. For brukeren kan imidlertid hjelpetiltakene framstå som motstridende, noe som understreker behovet for samarbeid mellom hjelpetjenestene (Ejrnæs 2004; Haaland, Clausen & Schei 2005; Repstad 2004; Saur 2003b).

Forståelse og forslag fra hjelpetjenester sammenfaller ikke alltid med brukerens egen oppfatning. I mishandlingssaker kan dette komme til uttrykk ved at kvinner som utsettes for vold fra partner, ikke følger råd fra hjelpere, men vender tilbake til en partner som mishandler. Noen bryter samlivet på et senere tidspunkt mens andre blir værende i relasjonen (Hydén 1995; Haaland, Clausen & Schei 2005). Å forholde seg til at brukere er handlende subjekter, med egne begrunnelser for de valg de foretar, er en utfordring

for hjelpetjenester som ønsker å «løse» problemet for brukeren og berører kunnskap, holdninger og etiske verdier i hjelpearbeidet.

3.1.3 Felles forståelse og hensiktsmessige tiltak

Som vist i kap.1.1 innebærer termen *vold i nære relasjoner* ulike handlingstyper og ulike relasjoner. Egnede hjelpetiltak avhenger først og fremst av hva brukeren ønsker og har behov for av hjelpetiltak, dernest tilgjengelige ressurser og kompetanse innenfor det spesifikke temaområdet som behandles.

I samarbeidssituasjoner er det nødvendig å komme fram til en mest mulig lik forståelse av hva som er samarbeidets grunnlag og formål; et minste felles multiplum. Belysning av hvilke fenomener en har med å gjøre når temaet er *vold i nære relasjoner*, og hva som så er mulige og hensiktsmessige hjelpetiltak, må ligge der som en rød tråd gjennom opplæringstiltak som vektlegger samarbeidskompetanse.

3.2 Planens målgrupper

3.2.1 Behov på tre nivåer

Som en følge av at voldsproblematikk fortsatt er lite fokusert i de fleste førstelinjetjenester og i mange andrelinjetjenester, mangler de fleste tjenester rutiner og etablerte samarbeidsfora i voldssaker²⁶. Manglende fokus har dels vært forklart som fagfolks motstand mot å ta inn over seg dette vanskelige temaet, dels som en motstand i utdanningsystemene (Leira 1990). Dette kan bidra til å tilsløre de administrative nivåenes ansvar for å definere arbeidsoppgavene innenfor hjelpetjenestene. Ledernivåenes ansvar for organisering og planlegging av virksomhetenes arbeid med vold i nære relasjoner tilsier at det er behov for egne opplæringstiltak for ledere. Evaluering av opplæringstiltak i Oslo kommune viste også at arbeidsplassens evne til å ta i bruk kunnskap var betydelig bedre der lederne hadde deltatt i opplæringen (Jonassen 2001).

Som anført i kapittel 1.3 er det behov for kvalifiserende opplæring til personer som kan ha en ledende rolle i arbeide med lokale opplæringstiltak, veiledning og koordinering av utvikling og samarbeidsfunksjoner i kommuner og fylker.

Videre er det behov for opplæringstilbud til ansatte i et bredt spekter av hjelpetjenester som har oppgaver knyttet til - og som er i direkte kontakt

²⁶ Unntak gjelder etablerte samarbeidsfora i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn.

med brukere som har erfaringer med vold. Det vil være ansattegrupper som ønsker kunnskapstilførsel, men som ikke har behov for å bruke opplæringen i et videre utdannings- eller karriereløp. Kompetanseutvikling innebærer ikke at alle skal ha den samme kunnskapen eller utføre de samme oppgavene, men kunnskap om de andres kunnskap kan være avgjørende for kvaliteten på den samlede bistanden til brukeren.

Målgruppene for opplæringstiltak i denne planen er etter dette definert til å være:

- Administrative og faglige ledere
- Ansattegrupper med studiekompetanse som skal kvalifisere seg for koordineringsoppgaver, undervisning og kompetanseutvikling
- Ansatte i offentlige og private hjelpetiltak som ikke ønsker studiepoengbasert opplæring

3.2.2 Inkludere medisinere og psykologer

Yrkesgrupper som medisinere og psykologer deltar ofte ikke i tverrfaglige seminarer eller kurs. Dette henger trolig sammen med at de prioriterer egne opplæringstiltak i forbindelse med å oppnå eller vedlikeholde spesialistkompetanse. De er imidlertid viktige aktører i forhold til samarbeid på temaområdet, *vold i nære relasjoner*, og uten deres deltakelse blir en del av tverrfagligheten borte. Det bør innledes forhandlinger med profesjonsforeningene om mulighetene for å godkjenne deltakelse i tverrfaglige opplæringstiltak på temaområdet *Vold i nære relasjoner* som del av opplæringen i kliniske spesialistutdanninger.

3.2.3 Læringsbehov og prosesser

Hensikten med felles opplæringstiltak skal være styrking av samarbeid og samhandling mellom hjelpetjenester. Utvikling av en felles grunnforståelse av problemområdet er gitt som en sentral premiss. Dette innebærer ikke bare tilegnelse av nye teorier, perspektiver og arbeidsmodeller, men også avlæring av gammel «automatisert» kunnskap og arbeidsmetoder. Ny innlæring forutsetter en prosess som går over tid og tilegnelse av felles grunnforståelse og samarbeidskompetanse krever at opplæringsprogrammet tar i bruk felles oppgaveløsning som følges opp i læringsprosessen. Implementering av nye arbeidsmåter forutsetter dessuten tilrettelegging, støtte og oppfølging ved arbeidsstedene (Dalin 1995; Langballe 2004).

4

Forslag til plan

4.1 Innledning

Med bakgrunn i utredningens kapittel 1 t.o.m. kapittel 3, redegjøres det her for de konkrete forslag til opplæringstiltak på temaområdet *Vold i nære relasjoner*, for ansattegrupper i relevante hjelpetjenester. Først gis et rammeverk for forslagene i form av målsetting, målgrupper, innhold og struktur.

4.1.1 Mål med opplæringstiltak

Mål for opplæringen er å tilføre deltakere forskningsbasert og empirisk basert kunnskap som i neste omgang skal gi kvalitativt bedre og mer samordnede hjelpetiltak til voksne og barn som har erfaring med vold i nære relasjoner.

Felles kunnskapsformidling, refleksjon over erfaringer fra praksis og praksisnær oppgaveløsning skal bidra til at ansatte i hjelpetjenestene får økt sin kunnskap om andre instansers arbeidsmåter og hjelpemuligheter. Samtidig er det et mål å øke hver enkelt kursdeltakers trygghet og kunnskap i forhold til å initiere og delta i samarbeid som kommer brukeren til gode. Et siktemål med opplæringen er å styrke den samlede samarbeidskompetansen mellom hjelpetjenestene.

4.1.2 Målgrupper

Det foreslås igangsetting av tre typer opplæringstiltak, som rettes mot følgende tre målgrupper²⁷:

Tiltak 1: Administrative og faglige ledere

Tiltak 2: Ansattegrupper med studiekompetanse som har ansvar for, eller ønsker å kvalifisere seg for koordineringsoppgaver, undervisning og kompetanseutvikling

Tiltak3: Ansatte i offentlige og private hjelpetiltak som ikke ønsker studiepoengbasert opplæring

²⁷ Begrunnelser for å målrette forslagene til tre grupper er gitt i kapittel 1.3 og kapittel 3.2.1.

4.1.3 Opplæringens innhold

Oppdraget tilsier vektlegging av kunnskapstyper som styrker samarbeidskompetansen. Samarbeid og samhandling forutsetter at hjelpetjenestene har kunnskap både om sine egne og andre instansers handlingsmuligheter når *vold i nære relasjoner* er et problem. Kunnskap om *hvordan gå fram, hva* hjelperen kan foreta seg og *hvordan* gjøre det, er kunnskapstyper som etterspørres i forbindelse med kurs og evalueringer (Jonassen 2001; Saur 2003a). I en utredning som omhandler samarbeid mellom instanser i saker med *menns vold mot kvinner* vektlegges hjelpernes mot, kunnskap og handlekraft:

...För att våga se, krävs at man har någon idé vad man skall göra med det man sett, vet man inte det vänder man lätt bort blicken. För att kunne handla krävs det kunnskap, för att få kunnskap krävs det att man vågar se. För att våga se krävs att man vet vad man skall göra... (Hydén 2001)

Samarbeid på tvers av tjenester, nivåer og profesjoner kan, på sitt beste, føre til uventede positive resultater hvor man oppnår noe mer og annet enn når tjenestene arbeider alene. Men samarbeid er også krevende, både med hensyn til tidsbruk, avklaring av arbeidsmåter, roller og tema. Samtidig er det nødvendig å knytte samarbeid på temaområdet *vold i nære relasjoner* til kunnskap om vold som fenomen og som erfaring, om konsekvenser av vold og om ulike typer intervensjoner.

Det er behov for å tydeliggjøre hva kunnskapssubstansen skal være innenfor hver kunnskapstype. Handlingskunnskap omfatter for eksempel ikke bare handlemåter, men også forståelsen som ligger til grunn for handlemåter og tiltak. Myndiggjøring og brukerens medvirkning er likedan sentrale elementer.

For å sikre nødvendig fokus på handlingsrettet kunnskap foreslås en oppdeling av temaene i tre kunnskapsområder:

- En tredjedel temakunnskap (kunnskap om volden som fenomen og forekomst av vold i nære relasjoner)
- En tredjedel handlingskunnskap (om tjenestenes oppgaver og ansvar, arbeidsmetoder, muligheter og begrensninger)
- En tredjedel samarbeidskunnskap (emner relatert til egen og andres rolle og oppgaver i samarbeid, utfordringer og prosesser)

De tre kunnskapsområdene er nærmere spesifisert og utdypet i vedlegg 3. Å finne en god balanse mellom kunnskapsområdene er en utfordring når undervisningsprogrammet skal utformes ved ulike opplæringsenheter.

4.1.4 Struktur

Med struktur menes her det rammeverk som benyttes for å beskrive hvert enkelt opplæringstiltak. Hvert av de tre tiltakene inneholder følgende punkter:

- Opplæringstiltakets tittel
- Den aktuelle målgruppen
- Begrunnelse
- Læringsmål
- Aktuelle temaer
- Organisering

4.2 Tiltak 1: Opplæring for administrative og faglige ledere

Opplæringstiltakets tittel:

Vold i nære relasjoner – kunnskap og oppgaver for ledere

Målgruppe

Tjenesteledere med ansvar for budsjett, drift og fagansvar i offentlige eller private hjelpe- eller behandlingstiltak. Målgruppen omfatter alle tjenestenivåer; første-, andre- og tredjelinjetjenester²⁸.

Begrunnelse

Ledere har driftsansvar og ansvar for faglig virksomhet. Det er særlig i planlegging av virksomheten, aktiviteter og tiltak som innebærer bruk av tjenestens ressurser at prioriteringer synliggjøres. Styrking av tjenesteapparatets innsats mot vold i nære relasjoner krever at tjenestelederne aktivt deltar i tilrettelegging av virksomhetens arbeid med vold i nære relasjoner.

Læringsmål

Etter gjennomført opplæringstiltak skal ledere innenfor sin virksomhet være i stand til å:

- identifisere administrative oppgaver, forpliktelser og utfordringer innenfor temaområdet *vold i nære relasjoner*
- stimulere ansatte til å arbeide med temaet

²⁸ Politisjef, trykkesjef, klinikkssjef/- leder, helsesjef, fagsjef, sosialsjef, kommuneoverlege, skoleleder/ rektor, barnehagesjef, osv.

- stimulere til internt og eksternt samarbeid i konkrete saker
- ta ansvar for tilrettelegging av rutiner og kompetanse innenfor egen instans
- bidra til at instansens oppgaver og hjelpetilbud synliggjøres på en måte som bygger ned fordommer og hindringer mot å søke bistand ved voldserfaringer
- legge opp rutiner som sikrer rapportering om instansens arbeid med temaområdet

Aktuelle temaer

- Forekomst – i verden og Norge: Kildemateriell: (WHO)
- Forskningens kompleksitet i beskrivelser og rapporteringer av/om *vold i nære relasjoner*
- Hvordan klienters voldserfaringer blir synlig for tjenesteapparatet
- Perspektiver, fokus og oppgaver i hjelpe- og bistandsarbeid
- Skapte forestillinger, mediebilder og bildenes makt
- Tjenesteapparatets mulige tiltak: Beskyttelse, skaderedusering, forebygging, støttetiltak, hjelpetiltak, behandling, rettsliggjøring osv.
- Fagområder og lovområder
- Statlige handlingsplaner, utredninger og tiltak
- Oppgaver og mål for koordinering, samordning og samarbeid
- Ethiske dilemmaer, normer og holdninger
- Lederoppgaver og lederansvar
- Lederstrategier for arbeid med tema i egen virksomhet

Organisering

Femdagers kurs for ledere, arrangert som to ledersamlinger på hhv. tre og to dager. Ledersamlingene bør bestå av ledere fra ulike typer hjelpetjenester og ansvarsområder. Tiltaket bør være en del av en landsomfattende satsning med tanke på at hjelpetjenestene skal gi mer kompetent bistand i saker som gjelder vold i nære relasjoner²⁹.

Det bør vurderes om ledersamlingene skal være regionalt basert, fylkesbasert eller kommunebasert. En kommunebasert eller interkommunalt basert modell (avhengig av størrelse på kommuner) vil ha en fordel av å samle ledere fra

²⁹ Satsingen bør sees i sammenheng med Implementeringsplanen, tiltak 4 i handlingsplanen Vold i nære relasjoner (Sogn 2007).

instanser som er avhengige av å få til et lokalt samarbeid i saker som gjelder *vold i nære relasjoner*.

I følge publikasjonen «*Fagnytt*» fra Sosial- og helsedirektoratet har Kommunenes sentralforbund og Sosial- og helsedirektoratet inngått et samarbeid hvor kommuner «... som satser systematisk på å utvikle lederkompetansen, blant annet for å bli bedre på tverrfaglig samarbeid i tjenestene» gis økonomisk støtte (Helgesen 2007).

Det foreslås gjennomført et pilotkurs for å justere/tilpasse temaer og innhold.

4.3 Tiltak 2: Opplæring for ansattegrupper med studiekompetanse

Opplæringstiltakets tittel:

Vold i nære relasjoner som kunnskaps- og samarbeidstema

Målgruppe

Utdanningen tilrettelegges i prinsippet for yrkesutøvere som har studiekompetanse og fortrinnsvis 2 års yrkespraksis innenfor sitt fag. Søkere kan rekrutteres fra offentlige helse- og sosialtjenester, barnehage og skoler, politiet, juridisk sektor, omsorgsinstanser, frivillige organisasjoner osv. Personer uten studiekompetanse kan søke om studieplass ut fra realkompetanse, men kan ikke få tildelt studiepoeng.

Begrunnelse

Det er i utredninger og handlingsplaner påpekt manglende kompetanse og samarbeid i saker som gjelder vold i nære relasjoner. Et organisatorisk grep for å styrke samarbeidsfunksjoner må også innebære å heve kompetansen til fagpersoner som kan være sentrale i videre utvikling av arbeids- og samarbeidsmodeller i kommuner/fylker/regioner.

Læringsmål

Deltakere skal etter endt opplæring

- Ha kunnskap om hvordan temaet vold i nære relasjoner aktualiseres i ulike hjelpeinstanser.
- Kunne identifisere faglige oppgaver og muligheter til å bistå brukere
- Praktisere brukermedvirkning i avklaring av behov for bistand

- Kjenne til instansers hjelpemuligheter og hvordan samarbeid kan initieres
- Identifisere samarbeidskompetanse og hvordan denne kan styrkes
- Ha kunnskap om etiske dilemmaer og forpliktelser i arbeid med vold i nære relasjoner
- Kunne skille mellom teori, empiri og ideologi i begrunnelser for praksis

Aktuelle temaer

- Forekomst av vold i nære relasjoner – i verden og Norge, forskningsbasert kunnskap, metoder, empiri
- Forskningens komplekse og fragmenterte bilder
- Skapte forestillinger, mediebilder og bildenes makt
- Hvordan klienters voldserfaringer blir synlig for tjenesteapparatet
- Perspektiver, fokus og oppgaver i brukerrettet bistand
- Fagområder og lovområder som aktualiseres
- Statlige handlingsplaner, utredninger og tiltak
- Ulike instansers hjelpe- og behandlingsmuligheter
- Samarbeidsformer, koordinering, samordning etc.
- Individuell plan og brukemedvirkning
- Etiske dilemmaer; hjelpeplikt og hjelperdrift³⁰
- Hjelperens selvhjelp (forebygge utbrenthet, dele vanskelige vurderinger og erfaringer)

Organisering

Høgskole- eller universitetsdrevet videreutdanningsmodul med minimum 15 studiepoeng over ett semester. Modulen tilrettelegges som deltidsstudium og gjennomføres som en kombinasjon av forelesninger, gruppearbeid og innlevering av skriftlig fordypningsoppgave som aktualiserer arbeid med temaet på egen arbeidsplass. Det kreves godkjenning av fordypningsoppgave for å avlegge eksamen. Det gis ca 50 undervisningstimer, fordelt på flere samlinger med minst to sammenhengende dager hver gang³¹.

Det foreslås at ordningen prøves ut ved flere høgskoler eller universiteter slik at opplæringstilbudet kan få en viss geografisk spredning. Modulen kan

³⁰ Uttrykket hjelperdrift benyttes her i betydningen en iver etter å sette inn raske tiltak som kan gå på bekostning av brukermidvirkning og vurdering av situasjonen

³¹ Eksempel på kursmodul fra Diakonhjemmets høgskolesenter følger som vedlegg 4.

evt. tilrettelegges som modul for masterprogram (forutsetter utdanningsinstitusjonens godkjenning).

Det foreslås gjennomført et pilotkurs for å justere/tilpasse temaer og innhold.

4.4 Tiltak 3: Opplæring for ansatte i offentlige og private hjelpetiltak

Opplæringstiltakets tittel

Vold i nære relasjoner – kompetanse, tjenestetilbud og samarbeid

Målgruppe

Medarbeidere i offentlige og private helse- og sosialtjenester, trygdeapparat, krisesentre, flyktning- og asylmottak, institusjoner, barne- og ungdomsarbeidere, skrankepersonell og andre som har direkte kontakt med tjenestebrukere. Nivået skal være slik at også personer med studiekompetanse som ikke ønsker å delta på poengbasert opplæring også kan ha nytte av kurset.

Begrunnelse

Det er behov for å utvikle kunnskap og kompetanse hos alle ansattegrupper som har oppgaver overfor voldsutsatte, vitner til vold eller voldsutøvere. Felles opplæring skal bidra til å utvikle felles forståelse og forbedre bistand til berørte gjennom å styrke samarbeidet mellom hjelpetjenester i enkeltsaker.

Læringsmål

Deltakere skal etter endt opplæring

- ha kunnskap om hvordan vold i nære relasjoner framstår i egen instans
- kunne identifisere egne faglige oppgaver og muligheter til å bistå brukere
- praktisere brukermedvirkning i avklaring av behov for bistand
- kjenne til andre instansers hjelpemuligheter og initiere samarbeid
- identifisere på hvilke områder egen samarbeidskompetanse kan styrkes
- ha kunnskap om etiske dilemmaer og forpliktelser i arbeid med vold i nære relasjoner
- kunne skille mellom teori, empiri og ideologi i begrunnelser for praksis

Aktuelle temaer

- Forekomst av vold i nære relasjoner – i verden og Norge, forskningsbasert kunnskap, metoder, empiri
- Forskningens komplekse og fragmenterte bilder
- Skapte forestillinger, mediebilder og bildenes makt
- Hvordan klienters voldserfaringer blir synlig for tjenesteapparatet
- Perspektiver, fokus og oppgaver i brukerrettet bistand
- Fagområder og lovområder som aktualiseres
- Statlige handlingsplaner, utredninger og tiltak
- Ulike instansers hjelpe- og behandlingsmuligheter
- Samarbeidsformer, koordinering, samordning etc.
- Individuell plan og brukemedvirkning
- Etske dilemmaer; hjelpeplikt og «hjelperdrift»
- Hjelperens selvhjelp (forebygge utbrenthet, dele vanskelige vurderinger og erfaringer)

Læringsmål og temaer er nokså like for gruppe 2 og gruppe 3, men siden Gruppe 3 har et kursopplegg som ikke er basert på studiepoeng legges lista noe lavere mht. omfang og teoretisk pensum.

Organisering

Opplæringen kan gjennomføres på kommunenivå eller som samarbeid mellom flere kommuner, for eksempel i regi av Kommunenes sentralforbund (KS). Alternative arrangører kan være Fylkesmannsetaten eller regionale ressursentre (RVTS).

Undervisningen gjennomføres med til sammen 8 forelesningsdager, fordelt på fire obligatoriske samlinger á 2 sammenhengende dager, én gang hver måned i løpet av ett semester. Opplæringen gjennomføres som en kombinasjon av forelesninger, gruppearbeid og diskusjoner i plenum. Innlevert skriftlig oppgave, med utgangspunkt i eget arbeid, kvalifiserer til kursbevis.

Det foreslås gjennomført et pilotkurs for å justere/tilpasse temaer og innhold.

5

Forslag til videre prosess

5.1 Innledning

Forslagene i denne planen er ment å være veiledende. De bør videreutvikles med bistand av pedagogisk kompetanse i samarbeid med en referansegruppe. Før videreutvikling av opplæringens innhold og igangsetting av konkrete tiltak må det imidlertid tas noen valg mht. organisering, ansvar og finansiering.

5.2 Organisering

Opplæringstiltakene kan ivaretas innenfor ulike systemer og strukturer.

Flere av de som har kommet med innspill til planen har uttrykt ønske om at undervisningen for profesjonsgruppene gjennomføres som studiepoengbaserte kurs i regi av høyskole eller universitet. Dette forstås som et sterkt signal i forhold til behov for å bygge opp et kunnskapsbasert fagfelt.

5.2.1 Regionale eller kommunale opplæringstiltak

For at opplæringstiltak skal være tilgjengelig på landsbasis bør det etableres flere steder i landet. Minst én høyskole eller ett universitet i hver region oppfordres til å etablere opplæringstiltak.

Det er ikke nødvendigvis et mål at opplæringen skal gjøres likt i alle regionene. Variasjoner i måter å løse oppgavene på kan gjøre at det til sammen gir en bredere dekning av teoretiske og praktiske vinklinger på samarbeid og av forståelsesperspektiver innenfor temaområdet *vold i nære relasjoner*.

For tiltak 1 og tiltak 3 bør det vurderes om opplæringen skal være regionalt basert, fylkesbasert eller kommunebasert. En kommunebasert (evt. interkommunal) modell vil være nærmest primærtjenestene. Lederopplæringen bør som de andre tiltakene organiseres på tvers av tjenesteområdene. Kommunenes sentralforbund er aktuell samarbeidspartner eller arrangør av opplæringstiltak.

5.2.2 Ansvar i videre prosess

Temaet « Vold i nære relasjoner» har hittil ikke vært integrert i fagplanene i profesjonsutdanningene. Inntil dette skjer kommer det til å være behov for videre- og etterutdanning for ansatte i hjelpeinstanser som møter brukere med voldserfaringer. Selv om det nå er utredet planer for implementering av kunnskap i grunn-, videre og spesialistutdanningene (Sogn 2007) vil det ennå kunne ta noe tid før kunnskapstemaet *Vold i nære relasjoner* er implementert i profesjonsutdanningene.

Dersom høyskolene eller universitetene får i oppdrag å etablere opplærings-tiltak er det et ønske fra profesjonsgrupper i praksisfeltet at opplæringen også kan tilpasses som kursmodul i mastergrader innenfor helse- og sosialfag. En slik modul kan være åpen for deltakere som *ikke* skal ta en masterutdanning, men som kun er interessert i dette ene kurset. Dette sikrer en større oppslutning om kurstilbudene. Slike løsninger praktiseres allerede ved høyskolene.

5.2.3 Produksjon av faglitteratur og undervisningsmateriell

Det bør settes av midler for å vurdere eksisterende litteraturs relevans for de ønskede læringsmålene og til å produsere ny faglitteratur og undervisnings-materiell. Det ideelle er om produksjon og «bestillinger» foregår på bakgrunn av innspill fra undervisnings-, praksis-, fag- og forskningsfelt.

5.2.4 Kostnader

Opplæringstiltakene kan finansieres på ulike måter. Utdanningsinstitusjoner har egne systemer for finansiering, men det er likevel vanlig at deltakerne må betale kursavgift. Når opplæringens hensikt er bedre kvalitet på offentlige hjelpetjenester er det vanlig at arbeidsgivere dekker utgifter forbundet med slik opplæring. Det bør sikres at opplæringstiltakene kan gjennomføres uavhengig av andre økonomiske prioriteringer ved det enkelte tjenestested og uavhengig av deltakernes private økonomi.

5.2.5 Evaluering

Ved gjennomføring av opplæringstiltak bør det tas høyde for evaluering og mulighet for justering av undervisningsoppleggene. Det er samtidig av interesse å foreta evaluering i virksomhetsfeltene etter en viss tid for om mulig å registrere konkrete endringer i samarbeid mellom hjelpetjenestene.

Litteratur

- Anttila, S., Ericson, C., Glad, J., Fredriksson, M., Olofsson, H., Smedslund, G., Klingspor, K., et al. 2006 *Utfall och effekter av sociala metoder för kvinnor som utsatts för vold i nära relationer. En systematisk översikt*. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, Socialstyrelsen, Sverige.
- Bang, L., and Hydle, I., eds. 1992. *Mishandling og seksuelle overgrep: Legens faglige oppgaver i helse og rettsvesenet*. Oslo: TANO
- BFD. 2004. Strategidokument for BUFDIR vedrørende familievernet.
- BFD. 2005. «Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn », edited by Barne- og familiedepartementet.
- Bonnevie, E., and Saur, R. 1987. Tiltak overfor incestofre - erfaringer fra «Prosjekt september». in *Tiltakskatalogen. Praktiske tiltak fra sosialsektoren*, ed. Kirsten Rytter. Oslo: Kommunalforlaget.
- BUFDIR 2005 *Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep mot barn. Rapport fra en konferanse*.
- Dahl, S. 1992. «Rape: a hazard to health.» Oslo.: Universitetet i Oslo.
- Dahl, S., Følling, L., and Gulbrandsen, O. R. 1983 *Registrering av fysisk vold i familier : en undersøkelse foretatt ved familierådgivningskontorene i Oslo*
- Dalin, P. 1995. *Skoleutvikling. Strategier og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ejrnæs, M. 2004. *Faglighed og tværfaglighed*. København: Akademisk forlag.
- Helgesen, T. 2007. Bedre ledelse. *Tidsskriftet Fagnytt, Sosial og helsedirektoratet*.
- Hjemdal, O. K. 1999. «Legers behandling av voldsofre» i *Voldens ofre - vårt ansvar*. Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid.
- Hjemdal, O. K. 2000. «Undervisning om vold mot kvinner – situasjonsbeskrivelse og drøftinger av behov »: Kompetansesenter for voldsofferarbeid. Høgskolen i Oslo

- Hjemdal, O. K., and Juklestad, O. 2006 *En privatsak? Eldres oppfatning av vold og overgrep og om å melde fra om overgrep*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hjemdal, O. K., and Stefansen, K. 2003a *Hjelpeapparatets rutiner for avdekking og registrering av vold*. Høgskolen i Oslo
- Hjemdal, O. K., and Stefansen, K. 2003b *Notat til Justisdepartementet 2003*. Høgskolen i Oslo, Kompetansesenter for voldsofferarbeid
- HOD. 2004. «Forskrift om individuell plan etter helselovgivningen og sosialtjenesteloven.» edited by Helse- og omsorgsdepartementet.
- Holmberg, C., and Enander, V. 2004. *Varför går hon?* Ystad: Kabusa böcker.
- Hydén, M. 1995. *Kvinnomisshandel inom äktenskapet : mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm Liber
- Hydén, M., ed. 2001. *Våga se - kunna handla. Utväg Skaraborg - samverkan för kvinnofrid*. Stockholm: Socialstyrelsen, Sverige
- Haaland, T. 1997 *Hjelp til voldsofre i Oslo. En brukerrettet evaluering.* .
- Haaland, T., Clausen, S. E., and Schei, B. 2005 *Vold i parforhold - ulike perspektiver*.
- JD 2000 *Regjeringens handlingsplan «Vold mot kvinner»*.
- JD 2004 *Handlingsplanen Vold i nære relasjoner*.
- Johnson, M. P. 1995. Patriarchal terrorism and common couple violence. Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and Family* 62 (4): 948 - 963.
- Jonassen, W. 2001 *Fra kompetanse til handling : evaluering av opplæringsprogram for ansatte som arbeider med voldsofre, overgripere og prostituerte*
- Jonassen, W. 2007 *Arbeid med voldsutsatte kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn - erfaringer fra et kompetanseutviklingsprogram*. Nasjonalt kunnskapssenter om volds og traumatisk stress (NKVTS)
- Jonassen, W., and Paulsen, M. 2007 *Hjelp og behandling til personer med volds- og aggresjonsproblemer. En nasjonal kartlegging av tilbud*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress

- Jonassen, W., and Stefansen, K. 2003 *Ideologi eller profesjonstenkning? En statusrapport om krisesentrene Høgskolen i Oslo, Kompetansesenter for voldsofferarbeid*
- Juklestad, O. o. S. J. 1997. *Vern for eldre. Tiltak mot overgrep i hjemmet* Oslo: Kommuneforlaget.
- Krohn-Hansen, C. 1993. En kryss-kulturell tilnærming til vold? . *Norsk Atropologisk tidsskrift* 1/1993.
- Langballe, Å. 2004. «Fra kunnskap til mestring. Teoretiske perspektiver på endringsprosesser, og praktiske implikasjoner « in *Institutt for spesialpedagogikk. Det Utdanningavitenenskapelige Fakultet: Universitetet i Oslo.*
- Langørgen, E. 2007. «Samarbeid -- fra kjede til nettverk - utvikling av samarbeidsmodeller.»
- Leira, H. 1990. Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse (del 1 og 2) *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*: nr. 1 , s. 16 - 22 og nr. 2, 99 - 105.
- Lorentzen, J. W. M., ed. 2006. *Kjønnforskning. En grunnbok.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Lovdata 1982 *Lov om helsetjenesten i kommunene.*
- Lovdata. 1999. «Lov om spesialisthelsetjenesten.» in
- Lundstøl, J. 2002. *I praksis : faglige refleksjoner : artikler og mindre skrifter* 3 Oslo.
- Magnussen, G. 2007 *Varige og likeverdige samhandlingsmodeller mellom 1. og 2.linjetjenesten.* AGENDA, på oppdrag fra Kommunenes Sentralforbund (KS)
- Malterud, K. 1981 *Kvinnemishandling - et helseproblem. En utredning om hjelpeapparatets ansvar og funksjon i Oslo.* Oslo Helseråd
- Nesvold, H. 1997 *Helsetjeneste for seksualvoldsutsatte.* Ullevål sykehus,Klinikk Legevakten
- Neumayer, S. M., A. Skreslett, M. Borchgrevink, S.Gravåkmø m fl. 2006 *Psykososialt arbeid med flyktningebarn - Introduksjon og fagveileder.* Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress

- NOU. 2004. «Helhet og plan i sosial- og helsetjenestene.» edited by Helse- og omsorgsdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet: Statens forvaltningstjeneste.
- Pape, H., and Stefansen, K., eds. 2004. *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep.* Oslo.
- Regeringen. 1997-1998. «Regeringens proposisjon Kvinnofrid.» Den svenske Regeringen.
- Repstad, P., ed. 2004. *Dugnadsånd og forsvarsverker. Tverretatlig samarbeid i teori og praksis.* Oslo: Universitetsforlaget
- Ronge, K. 2002. Trenger mer kunnskap om vold i nære relasjoner. *Tidsskrift for Den norske Lægeforening* nr 23/2002.
- RVTS 2006 *Strategiplan 2006 - 2008.* Aker universitetssykehus HF, Klinikk for psykisk helse
- Råkil, M., ed. 2002. *Menns vold mot kvinner. Behandling og kunnskapsstatus.* Oslo: Univeritetsforlaget.
- Saur, R. 1997 *Arbeid med voldsofre i helsetjenesten* Høgskolen i Oslo
- Saur, R. 2003a *Fem regionale konferanser om familievold. Oppsummeringsnotat* Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo
- Saur, R. 2003b *Voldens konsekvenser i bredt perspektiv.* Høgskolen i Oslo, HiO-notat 2003 nr. 10
- Saur, R., Borgen, G., and Storholt, T. 2005 *Kartlegging av kompetanse, ressurser og nettverk i regionene.* Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
- SHdir 2004 *Individuell plan 2005. Veileder til forskrift om individuell plan.*
- SHdir 2005 *Og bedre skal det bli. Nasjonal strategi for kvalitetsforbedring i Sosial- og helsetjenesten.*
- Skjørten, K. 1988. Når makt blir vold : en analyse av seksualisert vold i parforhold. *KS-serien / Institutt for kriminologi og strafferett, Universitetet iOslo* (Bind nr: 4/88).
- Skjørten, K. 1994. *Voldsbilder i hverdagen.* Oslo: Pax Forlag A/S.

- Skjørten, K., Bjørge, T., and Olaussen, L. P. 1999. *Forskning om vold* Oslo: Norges forskningsråd.
- Socialavdelningen 2006 *Personalens möten med utsatta flickor - arbete mot hedersrelaterat våld (R:25)*
- Sogn, H. 2007 *Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
- Sosialdepartementet 1983 *Tiltak mot kvinnemishandling. Et handlingsprogram*. Sosialdepartementet, Justisdepartementet, Forbruker- og administrasjonsdepartementet
- Stang Dahl, T. 1980. Kvinner som ofre : særlig om hustruvold *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap (1-2): 27.*
- Stortingsmelding 1992-1993 *Stortingsmelding nr. 53 1992- 1993 om seksuelle overgrep mot barn. Eit overgrep er eit for mykje.*
- Stortingsmelding. 1997. «Åpenhet og helhet. Om psykiske lidelser og tjenestetilbudene.» Sosial- og helsedepartementet
- Sætre, M., Holter, H., and Jepsen, E. 1986. *Tvang til seksualitet : en undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Cappelen
- Søftestad, S. 2005. *Seksuelle overgrep. Fra privat avmakt til tverretattlig handlekraft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vatnar, S. K. B. 2003 *Privatisert vold i familien - sluttrapport. Molde* Familievernkontoret i Molde.
- WHO 2004 *Preventing violence. A guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health*. World Health Organization

Vedlegg 1:

Innspill fra regionale ressursentre
(RVTS'er) til innhold og organisering i
opplæringstiltak

Innspill fra RVTS'er til innhold og organisering i felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester

Innspillene er organisert og gruppert etter at forslagene ble mottatt

Grunnleggende felles utgangspunkt og kunnskapstemaer

- Lovgrunnlag, utredninger, statlige veiledere, forskrifter som legger føringer for samarbeid og helhetlig innsats
- Individuell plan og brukerperspektiv
- Oppdatert, forskningsbasert kunnskap om forekomst av vold i nære relasjoner
- Ulike former for vold og overgrep
- Ulike perspektiver som utgangspunkt for forståelse av vold; som kjønnsperspektiv, seksuell legning, kulturelt perspektiv
- Etikk
- Situasjon, kontekst, kultur og relasjon som faktorer i forståelsen³²
- Kunnskap om ulike mestringsmåter

Temaer innenfor samarbeid og samarbeidsprosesser

- Hvem er det aktuelt å samarbeide med; dialog mellom flerfaglige miljø;
- Hvordan samarbeid kan læres
- Hvordan kan oppfølgingsarbeid som ikke er psykologisk eller psykiatrisk behandlingsarbeid, ivaretas i 1.linje
- Veiledning, konsultasjonsgrupper, ansvarsgruppemodell, koordinering
- Bygging av konsultasjonskjeder
- Helhetlig tilbud til voksne og barn, kvinner og menn, utsatt og overgriper

³² Ansatte i hjelpetjenestene erfarer at temaområdet innebærer etiske dilemmaer, holdnings- og kultursensitive temaer som kan berøre fordommer; ikke bare i forhold til temaets innhold, men også i forhold til minoritetsgrupper, mellom faggrupper og ulike nivåer i hjelpetjenestene. Kunnskap og en trygg relasjon mellom bruker og hjelper er viktige forutsetninger i dette krevende arbeidet.

Rammebetingelser – ønsker for organisering av opplæringen

- Opplæring ønskes som poenggivende videreutdanning på høghskolenivå, evt. med kombinasjonsmuligheter til master (for deltakere med studiekompetanse)
- Kostnadsfri utdanning for studenter og arbeidsgivere (dvs. statlig rammetilskudd til utdanningsinstitusjon)
- Høg kvalitet på tematisk innhold, lærere og veiledere
- Deltidsstudium med korte samlinger (3 – 5 dager), ikke for ofte. Billige kurs som lett kan kombineres med deltakernes arbeidssituasjon
- Benytte praksisbasert læring (PBL) og faste basisgrupper gjennom hele utdanningsforløpet,
- Veiledning og oppfølging av oppgaveskriving i grupper som del av utdanningen, innebærer behov for avtaler med lokale veiledere
- Arbeidskrav: Innlevering av praksisbaserte oppgaver under veis i studiet
- I tillegg til poenggivende utdanning på høghskolenivå: Tilbud om enkeltstående, kortere kurs der en ikke samler studiepoeng. Her kan deltakere uten studiekompetanse delta
- Egne kurs rettet inn mot ledere og mot administrative og politiske nivåer
- Forelesere må kjenne eller kunne forstå praksisfeltene og kunne vite noe om hvordan praksisfeltet fungerer, samtidig som de holder høyt faglig nivå
- Opplæringen bør presentere flere teoretiske perspektiver, at den skulle være kunnskapsbasert og ideologifri

Vedlegg 2:

Offentlige utredninger, tiltak og
handlingsplaner i tidsrommet
1983 – 2007 som vedrører
området *vold i nære relasjoner*

Offentlige utredninger, tiltak og handlingsplaner i perioden 1983 – 2007 som vedrører området *vold i nære relasjoner*

1983: Handlingsprogram for tiltak mot kvinnemishandling, utredet av interdepartemental arbeidsgruppe, ledet av Sosialdepartementet

Handlingsprogrammet bygde bl.a. på utredningen «*Kvinnemishandling – et helseproblem*» fra Oslo helseråd (Malterud 1981)³³. I utredningen var det lagt vekt på å synliggjøre vold mot kvinner som et faglig ansvarsområde, å styrke hjelpetiltakene og behov for opplæring. Oppgavene til krisesentre, sosialtjenesten, helsetjenesten, politi, advokater, bolig-, arbeids- og trygdekontor ble omtalt i handlingsprogrammet (Sosialdepartementet 1983). Sentrale oppgaver og kunnskapsfokus i programmet var:

- identifisering av problemet og hvordan møte brukeren
- mishandleren og behandlingstilbud for ham
- konsekvenser for berørte barn
- å undersøke om kvinnemishandling inngikk i pensum i grunnutdanningene
- iverksetting av etterutdanningskurs for ansatte i aktuelle etater
- drøfte arbeidsmetoder og samarbeid på tvers av etatsskiller

1986: Helsedirektoratets handlingsplan

Bakgrunnen for handlingsplanen var bl.a. WHO's strategidokument «Helse for alle i år 2000». I planen ble det uttalt at for å nå målene krevdes det «...*tett samarbeid mellom de instanser som bør ta seg av problemene i tilknytning til privat vold, klar ansvarsfordeling, tilstrekkelige ressurser og kort- og langsiktig planlegging av tiltak*» (s. 11).

Målene med handlingsplanen var å :

- skape større forståelse for de fenomenene som ligger bak voldsutøvelse i privatsfæren
- initiere tiltak som på sikt kunne redusere volden og dens konsekvenser
- styrke skoloring av helsepersonell og annet sentralt nøkkelpersonell innen første- og annenlinjetjenesten
- få tema inn i undervisningen ved relevante fagområder på universitet og høyskoler

³³ Samtlige litteraturreferanser er å finne i opplæringsplanen

- utvikle undersøkelses- og behandlingsprogrammer som skulle sikre et tverrfaglig- og tverrsektorielt oppfølgingstilbud
- stimulere og bidra til samarbeid med andre aktuelle instanser
- stimulere til forsknings- og forsøksvirksomhet
- initiere behandling og oppfølging i regi av den allmenne, kommunale helse- og sosialtjeneste, representert ved tverrfaglige team

Både i handlingsprogrammet fra 1983 og i handlingsplanen fra 1986 ble det uttrykt klare målsettinger om å stimulere tverrfaglig samarbeid mellom tjenestene og bidra til kompetanseheving.

1986. Opprettelse av landets første voldtekstmottak ved Oslo legevakt og landets første mottak for seksuelt misbrukte barn ved Aker sykehus.

Så å si parallelt med helsedirektoratets utgivelse av handlingsplanen *Helsetjenesten og privat vold*, ble landets første mottak for voldtekts ofre åpnet i 1986 ved Oslo kommunale legevakt. Mottaket tilbød akutt medisinsk behandling og oppfølging, rettsmedisinske undersøkelser samt psykososial oppfølging og behandling og genererte gjennom ny kunnskap om voldtekt og ettervirkninger (Dahl 1992). Mottaket ble mønster for opprettelse av lignende mottak andre steder i landet (Nesvold 1997).

Samme år, i 1986, ble landets første mottak for seksuelt misbrukte barn etablert ved barneavdelingen på Aker sykehus i Oslo. Mottaket genererte innsikt om medisinske undersøkelser av barn der det er mistanke om seksuelle overgrep, noe som kom andre deler av hjelpeapparatet til gode. Mottaket flyttet i 1998 til Barnesenteret ved Ullevål sykehus og server nå hele Helseregion Øst

1991: Opprettelse av Vern for eldre

Vern for eldre ble opprettet som et kommunalt basert prøveprosjekt i en bydel i Oslo, som hjelpetiltak for praktisk hjelp og rådgivning til eldre personer som var utsatt for vold, utnyttning eller ulike former for overgrep. Siden 1991 er tilbudet utvidet til flere bydeler i Oslo og til tre andre kommuner. Overgrep mot eldre omhandler psykiske, fysiske, seksuelle og økonomiske overgrep. Overgripere er i ca 40% av tilfellene pårørende. Norge har en ledende posisjon i Norden på dette kunnskapsområdet og har vært aktiv i internasjonale nettverk og fora (Hjemdal & Juklestad 2006; Juklestad 1997).

1999- 2003: Norges Forskningsråd (NFR): Forskning om vold³⁴

Som en oppfølging av Forskningsprogram om kvinnemishandling (1986 – 1991) og Delprogram om seksualisert vold (1992 – 1996) bestilte NFR en utredning om kunnskapsstatus tilknyttet voldsforskningen. I utredningen ble det tatt til orde for å synliggjøre voldens ulike sosiale kontekster, bla i form av en teoretisk modell som skiller mellom vold i det sosiale sentrum (forstått som «folk flest») og vold i den sosiale utkant (favner sosialt og økonomisk marginaliserte grupper). Følgende forskningsområder ble anbefalt:

- Voldens sosiale kontekster og arenaer
- Velferd, sosial marginalitet og vold med særlig vekt på ungdom, gjenger og voldskriminalitet og vold innenfor familien
- Vold og overgrep overfor brukere og andre svake grupper
- Følger av vold
- Vold i et historisk og kjønnskulturelt perspektiv

Arbeidsgruppen foreslo et forskningsprogram med en ramme på 32,5 mill. kr (Skjørten, Bjørgo & Olaussen 1999). Resultatet av utredningen var at NFR utlyste et treårig program med en mindre ramme som resulterte i fire prosjekter.

1992 – 1993: Stortingsmelding nr. 53 (1992 – 1993) om seksuelle overgrep mot barn

I denne meldingen heter det bl.a. om etterutdanning at det er en målsetting at alle yrkesgrupper som arbeider mye med barn og unge skal ha kunnskap om fysiske, psykiske og seksuelle overgrep. Det sies videre at en forutsetning for faglig mestring er *tverrfaglig og tverretatlig samarbeid* (Stortingsmelding 1992-1993).

1995: Opprettelse av nasjonale kunnskapsmiljøer

I Norge ble de første nasjonale kunnskapsentrene på dette temaområdet opprettet i 1995; Nasjonalt ressursenter for seksuelt misbrukte barn og Kompetansesenter for voldsofferarbeid; som ble opprettet og finansiert i samarbeid mellom flere departementer. Begge sentrene hadde kunnskaps- og kompetanseutvikling som sitt fokus. Begge er nå integrert i Nasjonalt kunnskapsenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).

³⁴ Norsk forskning på området er ikke tatt med i oversikten. Her nevnes tre forekomstundersøkelser; Tvang til seksualitet, om seksuelle overgrep (Sætre, Holter and Jebsen 1986), Osloundersøkelsen «Den skjulte volden?» (Pape and Stefansen 2004) og Vold i Parforhold (Haaland, Clausen and Schei 2005).

1996: Undervisning om vold

Kompetansesenter for voldsofferarbeid foretok i 1996 en rundspørring ved Universiteter og høyskoler om undervisning i voldsproblematikk og det ble påvist at de fleste undervisningsoppleggene hadde et beskjedent omfang (Hjemdal 2000)³⁵.

1997: Arbeid med voldsofre i helsetjenesten

En arbeidsgruppe i regi av Kompetansesenter for voldsofferarbeid fremmet i 1997 forslag om hvordan helsesektorens bistand til voldsofre kunne styrkes. Gruppen foreslo å:

- øke kunnskapsnivået hos allmennpraktiserende leger og spesialister
- utvikle «verktøy» for arbeidet i form av rutiner og veiledere
- etablere bedre oppfølgingsrutiner

Gruppen mente at rammebetingelsene måtte legges bedre til rette. Arbeidssituasjonen til primærlegene var lite tilrettelagt for å bruke tid på konsultasjoner i krevende saker. Gruppen mente at endringer i refusjonssystemet kunne være en vei å gå (Saur 1997).

1999: Undersøkelse om legers opplevelse av kunnskap

I et samarbeid mellom Kompetansesenter for voldsofferarbeid og Legeforeningens forskningsinstitutt og Statistisk sentralbyrå ble det lagt inn spørsmål i levekårundersøkelsen³⁶ om legers arbeid med voldsutsatte. I besvarelsene kom det fram at de som opplevde å ha mest kunnskap om voldsproblematikk oftere spurte pasienter om voldsutsatthet enn de som svarte at de hadde mindre kunnskap. Legene samarbeidet mest med andre helsefaglige instanser og det samme mønsteret gjorde seg gjeldende i spørsmål om hvilke instanser de søkte råd hos. Legene som deltok i undersøkelsen var misfornøyde med den undervisningen de (ikke) hadde fått på temaområdet (Hjemdal 1999).

2000: Regjeringens handlingsplan Vold mot kvinner (2000 – 2003)

Planen ble utarbeidet av en gruppe med representanter fra Justisdepartementet, Helse- og sosialdepartementet og Barne- og familiedepartementet. Siktemålet med planen var å:

- beskrive den private volden, med vekt på vold mot kvinner
- foreslå tiltak som sikret voldsutsatte nødvendig støtte og oppfølging

³⁵ Det vises til nærmere omtale i Implementeringsplanen

³⁶ En undersøkelse med representativt utvalg av befolkningen som gjentas hvert 2. år

- påpeke områder med manglende kunnskap

I forhold til kunnskapssituasjonen ble det foreslått å sette i verk en rekke tiltak; deriblant å legge til rette for mer kompetent bistand i hjelpetjenestene. Bl.a. ble det lagt vekt på å utvikle modeller for tverrfaglig samarbeid og tydeliggjøre det offentliges ansvar (JD 2000).

2002: Fem regionale konferanser for kunnskapsformidling

I 2002 ble det holdt fem bredt anlagte konferanser over to til tre dager om familievold, en i hver helseregion. Konferansene var et ledd i kunnskapsspredning som foreslått i handlingsplanen *Vold mot kvinner* og samlet til sammen 927 deltakere fordelt på mer enn 15 ulike profesjonsgrupper og en rekke ulike arbeidssteder. En spørreundersøkelse om kunnskapsbehov som ble gjort blant deltakerne viser at over 70 % av de som svarte ønsket seg mer kunnskap om arbeidsmetoder i voldsofferarbeid og mer kunnskap om tverrfaglig samarbeid og nettverksbygging (Saur 2003).

2003: Registreringsrutiner, samarbeid og undervisningsmateriell (tiltak 8 og tiltak 11 i handlingsplanen Vold mot kvinner)

En undersøkelse av kommunale helse- og sosialtjenesters rutiner for registrering av brukeres voldsutsatthet og samarbeidsmønstre i hjelpearbeidet viste at enheter for psykisk helse og sosialtjenesten samarbeidet med flest andre instanser og var mest positive til å styrke oppfølgingsarbeidet. Legene og legekantorene hadde mest samarbeid med den kommunale pleie- og omsorgstjenesten, mens sosialtjenesten samarbeidet oftest med ulike typer instanser i voldssaker (lege/legevakt, krisesenter, instanser for psykisk helse, familievern og rusinstitusjoner). Undersøkelsen konkluderte med at det jevnt over var mangelfulle metoder for å oppdage brukernes voldsutsatthet og at de manglet systemer og rutiner for å få overblikk over brukernes situasjon og faglige utfordringer. Det ble foreslått å styrke kunnskapen og å utvikle mer helhetlige og tverrettlige samarbeidsfora mellom ulike instanser (Hjemdal 1999; Hjemdal & Stefansen 2003a).

Som et tiltak i regjeringens handlingsplan *Vold mot kvinner* (2000 – 2003) fikk Kompetansesenter for voldsofferarbeid i oppdrag å utrede behov for undervisningsmateriell knyttet til volds- og voldsofferproblematikk. Anbefalingene gikk bl.a. ut på å etablere kortvarige, lokale kurs i avdekkingskompetanse, etter- og videreutdanningskurs i høgskoleregi og utvikling av ulike typer læremateriell. Det ble også foreslått å stimulere læresteder, kommuner og

øvrige instanser til å bidra til kompetansetilførsel og utviklingsprosesser på temaområdet (Hjemdal & Stefansen 2003b).

2003: NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold

Kvinnevoldsutvalget påpekte i sin rapport at store mangler i profesjonsgruppenes kunnskap og samordning av tjenestetilbudene gjør at voldsutsatte kvinner blir kasterballe i byråkratiske systemer. Utvalget mente at kommunene måtte påse at et minimum av tjenester for voldsutsatte kvinner og barn, samt for voldsutøvende menn måtte sikres gjennom samarbeid i og mellom kommuner (NOU 2003:31).

I sin høringsuttalelse til utredningen uttalte Legeforeningen at det må legges vekt på å forankre tjenestetilbud til voldsutsatte i det offentlige hjelpeapparatet. Det ble hevdet at leger trenger mer kunnskap for å være bedre rustet til å oppdage når pasienten har vært utsatt for vold (Ronge 2002).

2004: Opprettelse av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress

Sammenslåingen av flere kompetansemiljøer til et felles nasjonalt kunnskapssenter, NKVTS, er blant annet begrunnet med at organisatorisk samling og felles lokalisering samler temaområder som på flere områder er forbundet. Det er dermed lettere å kunne oppnå en synergi mellom ulike temaområder og faggrupper.

2004: Handlingsplanen Vold i nære relasjoner (2004 – 2007)

Intensjonene i handlingsplanen *Vold i nære relasjoner* er bl.a. å bygge ned barrierene mot å søke hjelp og at hjelpetjenestene skal gjøres bedre i stand til å støtte brukerens egen innsats. Bedre organisering av tjenestetilbudet og fastere samarbeidsstrukturer på alle nivå (nasjonalt, regionalt, lokalt) skal styrke felles forståelse mellom ulike hjelpeinstanser og motvirke at voldsutsatte blir kasterballe mellom ulike tjenester i hjelpeapparatet. *Forslag til felles opplæringstiltak* er ett av i alt 30 foreslåtte tiltak i denne handlingsplanen (JD 2004).

2005: Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn

I en nyere strategiplan om fysiske og seksuelle overgrep mot barn påpekes *behov for samarbeid og koordinering mellom ulike hjelpeinstanser* for å hindre feilgrep og dobbeltarbeid og for å generere best mulig resultat. Det påpekes at et godt samarbeid forutsetter best mulig helhetsforståelse av egne og andres roller og

oppgaver. Det legges vekt på at grupper som hittil ikke har fått opplæring og kunnskap på temaområdet tilbys videre- og etterutdanning (BFD 2005).

2006: Kartlegging av tilbudet til traumatiserte ofre for vold overgrep, ulykker og katastrofer, flyktninger og torturofre

NKVTS foretok i 2006 en kartlegging av behandlingstilbudet til volds- og traumeutsatte ved 203 enheter i det psykiske helsevernet. Undersøkelsen viste at behandlingen for en stor grad er begrenset til kortvarige utrednings- og behandlingssopplegg. Det er en tendens til at behandlingen avsluttes før behandlingen er fullført, dette gjelder særlig ved poliklinikkene. En stor andel av enhetene oppgir at ressurs- og kapasitetsmangel gjør at de ikke får gitt den behandlingen de ønsker til traumatiserte pasienter. I forhold til volds- og overgrepsofsatte var det ingen av enhetene som svarte at de hadde mye samarbeid med andre: de var relativt kritiske i vurderingen av samarbeidet med andre instanser, og mest kritiske når det gjaldt samarbeid om volds- og overgrepsofre. Det var en tendens til at samarbeidet med instanser utenfor helsesektoren ble vurdert som dårligere enn med andre helseinstanser. Unntaket her var til en viss grad politi og rettsvesen.

2006 – 2007: Kompetansehevingsprogramet «Arbeid med voldsutsatte kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn»

Som et tiltak i Regjeringens handlingsplan *Vold i nære relasjoner* (2004 – 2007) fikk NKVTS i oppdrag å iverksette tiltak for å styrke kompetansen hos personer i hjelpeapparatet som møter voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn (tiltak 16 i planen). Dette førte til at det i løpet av 2005 og 2006 ble gjennomført til sammen 10 kompetansehevende kurs, spredt over samtlige landsdeler. Hvert kurs besto av to innføringsdager, gruppeveiledningstilbud i etterkant av kurset og tilbud om hospitering ved Oslo Krisesenter som hadde lang erfaring med problematikken. I kursdeltakernes tilbakemeldinger ble det lagt vekt på fordelene med kursets tverrfaglige profil.

2007: Hjelp og behandling til personer med volds- og aggresjonsproblemer.- En nasjonal kartlegging av tilbud.

Kartleggingen er gjort på oppdrag av Sosial- og helsedirektoratet og Justis- og politidepartementet og har bakgrunn i Tiltak 29 i handlingsplanen *Vold i nære relasjoner*. Notatet gir oversikt over hjelpe- og behandlingstilbud i Norge til personer med volds- og aggresjonsproblemer, på undersøkelsestidspunktet. Undersøkelsen omfatter ikke tilbud til personer som begår seksuelle overgrep.

Undersøkelsen viser at de fleste voksentilbudene er i regi av kriminalomsorgen, mens tilbudene til barn og unge i hovedsak finnes i barnevernet (Jonassen & Paulsen 2007).

2007: Utredninger av tiltak 4 og tiltak 5 i handlingsplanen «Vold i nære relasjoner». Likheter og forskjeller

Tiltak 4 i handlingsplanen, som omhandler undervisning om vold ved universiteter og høyskoler, har vært utredet parallelt med tiltak 5. Tiltak 4 retter seg mot det etablerte undervisningssystemet med sikte på å få temaet *Vold i nære relasjoner* inn som del av den ordinære undervisningen «... ved grunn-, videre- og spesialistutdanningene» (Sogn 2007). Tiltak 5, plan for felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester, omhandler samme tema, men har som fokus å styrke samarbeidskompetansen i praksisfeltene på samme temaområde. Målgruppene her er først og fremst ansatte i ulike hjelpetjenester, hvor de fleste har en grunnutdanning og mange også har spesialistutdanning (særlig i andrelinjetjenester).

Utgangspunktet for begge utredningene er at det er påpekt utilstrekkelige tjenestetilbud i hjelpetjenestene og at dette settes i sammenheng med manglende kunnskap og manglende samarbeid (JD 2004). Undervisning som er gjennomført med sporadisk innleide fagfolk fra praksisfeltet har gitt innblikk i ulike praksisfelt sine måter å arbeide på men har manglet helhetlige planer for en systematisk og kunnskapsbasert kompetansetilførsel og undervisningsmaterieell (Sogn 2007). Å utvikle faste undervisningstilbud er intensjon i begge utredningene. De to utredningene har også målsetting om et kunnskapsbasert, styrket tjenesteapparat til felles, mens innretningen på selve undervisningstiltakene og det tematiske innhold i undervisningen vil være noe ulik.

Vedlegg 3:

Utdyping av tre kunnskapsområder

Utdyping av tre kunnskapsområder

Beskrivelsen av Tiltak 5 i *Handlingsplanen Vold i nære relasjoner* tilsier vektlegging av kunnskap som genererer bedre samarbeid mellom hjelpetjenestene. Vekting av innhold bør avspeile dette og for å sikre at handlingsorientert kunnskap vektlegges foreslås en inndeling i tre kunnskapsområder hvor tiden fordeles nokså jevnt mellom områdene:

- en tredjedel temakunnskap (kunnskap om volden som fenomen og forekomst av vold i nære relasjoner)
- en tredjedel handlingskunnskap (om tjenestenes oppgaver og ansvar, arbeidsmetoder, muligheter og begrensninger)
- en tredjedel samarbeidskunnskap (emner relatert til egen og andres rolle og oppgaver i samarbeid, utfordringer og prosesser)

Det er behov for å tydeliggjøre hva kunnskapssubstansen skal være innenfor hver kunnskapstype. Handlingskunnskap omfatter for eksempel ikke bare handlemåter, men også forståelsen som ligger til grunn for handlemåter og tiltak. Myndiggjøring og brukerens medvirkning er likedan sentrale elementer. Å arbeide med *felles grunnforståelse* krever likeledes en tilnærming hvor etiske problemstillinger tydeliggjøres i tilknytning til fagutøvelse og hjelpearbeid. Å finne en god balanse mellom kunnskap om fenomenene, kunnskap om handlemåter og kunnskap som fremmer samhandling og samarbeid blir en sentral oppgave når undervisningsprogram skal utformes. Det er et mål at opplæringen skal bestå av kunnskap som gjør at deltakerne får et utvidet perspektiv på hjelpemuligheter og at de gjennom opplæringen får styrket sin handlings- og samarbeidskompetanse.

Konkretiseringen nedenfor er ment som et utgangspunkt som bør drøftes og eventuelt revideres.

Temakunnskap - aktuelle emner

- Kunnskap om fenomenet, forekomst, voldshandlinger og typer vold
- Brukergrupper (alder, kjønn, utsatt, utøver, vitne, berørt, relasjon),
- Voldens virkninger og resultater, hvorfor handle, forebygging av sykdom, skader, sosiale problemer, kriminalitet, rus, omsorgssituasjon
- Forståelsesperspektiver, teorier, modeller, kjønnsperspektiv, ideologier,
- Mediebilder om vold og vold i nære relasjoner
- Minoritetsgrupper og grupper med spesielle behov

Handlingskunnskap - aktuelle emner

- Handlingsforståelse (tenke, tale, reflektere og agere; å ikke handle er også handling)
- Situasjonsforståelse – kontekstuell kunnskap (se nedenfor)
- Handlingsmuligheter- handling krever kunnskap
- Hvordan volden blir synlig for hjelpere eller behandlere
- Agering i lys av lovverk og menneskerettigheter
- Individuell plan og brukermedvirkning
- Etske dilemmaer og etiske handlinger
- Forbygging av ny/mere vold
- Beskyttelse, selvbestemmelse, lovanvendelse og brukerens rett til å ta egne avgjørelser
- Hva er hjelpsomt? Kunnskap om hva som virker
- Arbeidsallianse, relasjonskompetanse og tillit
- Hva kan du gjøre når du «ikke kan gjøre noe»
- Kunnskap om egne reaksjonsmønstre
- Språk og ordforråd ved omtale av handlinger og hendelser

Kontekstuell kunnskap

Brukerens hjelpebehov må vurderes i lys av aktuelle livssituasjon, historie og kontekst. I enkeltsaker kan det være behov for tilleggs kunnskap om kulturelle, helsemessige og sosiale aspekter, funksjonshemming, rusmisbruk, psykiske problemer m.m. Kompleksitet og variasjon i problemstillinger hos brukere tilsier at opplæringen må tilstrebe en sensitivitet for kontekstuelle og kulturelle problemstillinger i forhold til hjelpetjenesters handlinger.

Samarbeidskunnskap - aktuelle emner

Kompetansebegrepet og samarbeidskompetanse er bl.a. drøftet i NOU 2000:12, Befringutvalgets utredning om Barnevernet i Norge, i NOU 2003:16, om forsterket kvalitet i grunnopplæringen, i Stortingsmelding nr. 42 (1997 – 1998) om Kompetansereformen og i forbindelse med NAV- reformen³⁷

³⁷ Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) består av kommunenes sosialtjeneste og Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten overtok 1. juli 2006 de ansvarsområder og oppgaver som tidligere tilhørte Aetat, Arbeidsdirektoratet, Rikstrygdeverket (RTV) og NAV interim. Etaten skal ivareta vanskeligstilte gruppers behov og bekjempe fattigdom, bl.a. ved å stimulere til arbeid og deltakelse

For å være god i samarbeid, dvs. å ha samarbeidskompetanse, må flere typer kompetanse tas i bruk, bl.a. å kunne, eller ha evne til å:

- delta i definering av et felles mandat og arbeide med felles målsettinger
- se sin egen rolle og oppgaver og kunne avgrense disse
- kommunisere på en åpen og konfliktfri måte (kommunikasjons- og relasjonskompetanse)
- anerkjenne og verdsette samarbeidspartneres kunnskap og betydning for oppgaver det samarbeides om
- balansere sine egne faglige og personlige bidrag til samarbeid
- sette saken man samarbeider om i sentrum og sin egen person utenfor
- lytte til andres budskap
- ha tillit til andre
- ha trygghet til å spille inn forslag som kan være kontroversielle uten å være konfliktskapende (å åpent kunne ta rollen som djevelens advokat)
- kunne verdsette konstruktiv kritikk og motsetninger og unngå konkurranse
- kunne synliggjøre motsetninger eller innspill som motarbeider en felles målsetting
- kunne bidra til utvikling og progresjon i samarbeidet

Å arbeide med *felles grunnforståelse* vil, uansett tolkninger, kreve en tilnærming hvor etiske problemstillinger tydeliggjøres i tilknytning til fagutøvelse og hjelpearbeid. Temaområder kan være:

- Samarbeidende instansers mål og arbeidsmåter
- Når er det aktuelt å samarbeide? Eksempler på samarbeid
- Muligheter og/eller motsetninger, generalist- og spesialisttjenester; første-, andre- og tredjelinjetjenester
- Brukeren som samarbeidspartner
- Ulike modeller for organisering av samarbeid
- Samarbeidets fordeler og ulemper; hva fremmer, hva hindrer
- Når er det et poeng *ikke* å samarbeide
- Rammebetingelser - tilrettelegging for samarbeid
- Forsøk og erfaringer med ulike samarbeidsformer; ansvarsgrupper, konsultasjonsgrupper, koordinert samarbeid, individuell konsultasjon, samordning og veiledning etc.
- Etiske grunnholdninger i samarbeid

Vedlegg 4:

Eksempel på videreutdanningsprogram

Rusavhengighet og psykisk lidelse³⁸

Diakonhjemmet Høgskole, avdeling for etter- og videreutdanning tilbyr en fordypning i psykisk

lidelse og rusavhengighet (dobbeltdiagnoseproblematikk). Studiet henvender seg til fagpersoner som har en videreutdanning i psykisk helsearbeid eller rus- og avhengighetsproblematikk og som ønsker å øke sin kunnskap og utvikle sin kompetanse på dette fagområdet. Vi henvender oss både til fagpersoner i kommunal sektor og i spesialisthelsetjenesten.

Utdanningens innhold

- Psykisk lidelse og rusavhengighet
 - Avviksosiologi
 - Epidemiologi, kartlegging og diagnostisering
 - Forståelse i et helhetsperspektiv
 - Lovverk og rammebetingelser
- Sammensatte problemer – helhetlig tilnærming
 - Hva virker? Nyere forskning
 - Medikamentell behandling og substitusjonsbehandling
 - Integrerte modeller
- Integrerte tjenester
 - Brukeren/pasienten i sentrum for organisering av tjenestene
 - Boligtiltak

Omfang og organisering

Studiet går over to semestre med to samlinger per semester av tre og fire dagers varighet. Samlingene omfatter undervisning (i alt 70 t) og gruppeveiledning (i alt 20 t). Høgskolen organiserer veiledningsgruppene. Mellom samlingene kommuniserer vi via It's learning, som er en brukervennlig nettbasert læringsplattform.

³⁸ Eksemplet er tatt fra Internettssidene for Diakonhjemmets Høgskole, hvor de presenterer sine videreutdanninger.

Kvalifisering

Studiet gir 15 studiepoeng. (Med forbehold om godkjenning vil denne fordypningen inngå som en del av ny mastergrad i relasjonsarbeid innenfor rusbehandling og psykisk helsearbeid).

Pensum

Pensum er på 1000 sider.

Eksamen

Hjemmeeksamen organisert i grupper med karakter bestått/ikke bestått.

Skolepenger

Skolepenger er kr 6.100 pr semester, som inkluderer undervisning og veiledning. Semesteravgift er kr 300. Eksamensavgift er kr 1.750. Utgifter til litteratur kommer i tillegg.

Studieleder

Reidunn Evjen, cand. mag.

Opptakskrav

Søker må ha videreutdanning i psykisk helsearbeid eller videreutdanning i rus- og avhengighetsproblematikk. Søkere med tilsvarende bakgrunn kan bli vurdert. Søker må under utdanningen ha minst halv stilling innenfor psykisk helsearbeid, rusrelaterte tjenester, sosial- eller barneverntjenester.

Søknad

Søknadsfrist 15.04.2007 Se søknadsskjema.

Etter fristens utløp vil eventuelle søknader bli behandlet fortløpende til kurset er fulltegnet.

Vold i nære relasjoner er et temaområde som dekker mange utsattegrupper og utøvere, voksne og barn. Temaet representerer et bredt kunnskapsfelt som er i stadig utvikling. Notatet omhandler plan for opplæring av ansatte i hjelpetjenester slik at de som opplever *vold i nære relasjoner* kan få bedre hjelpetilbud. I notatet foreslås opplæringstiltak som tilpasses tre målgrupper som har forskjellige oppgaver og ansvarsområder: Ledere, koordinatore/undervisere og de som arbeider direkte med brukere i hjelpetjenestene. Samarbeid mellom ulike hjelpeinstanser, bedre koordinering av tiltak og ulike forståelsesperspektiver er sentrale temaer i opplæringen. Planen er utarbeidet på oppdrag av Justis- og politidepartementet som et ledd i Regjeringens handlingsplan "Vold i nære relasjoner (2004 – 2007).

Kirkeveien 166 (bygning 48)
N-0407 Oslo
Tlf.: +47 22 59 55 00
Faks: +47 22 59 55 01
e-post: postmottak@nkvts.unirand.no

ISBN: 978-82-8122-013-3
ISSN: 1503-9048